

Een nationale bibliotheek is van iedereen

De rollen die de Koninklijke Bibliotheek, de British Library en de Deutsche Nationalbibliothek op zich nemen in de vorming van nationale identiteit

Anne Huber

Masterscriptie Kunstbeleid & Mecenaat

Begeleider: Dr. Kersten

15 juli 2019

Radboud Universiteit Nijmegen

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	5
Samenvatting.....	6
Inleiding.....	7
Verricht onderzoek naar de drie bibliotheken en nationale identiteit.....	9
Onderzoeksvraag.....	11
Methode.....	12
Structuur van de scriptie.....	14
Hoofdstuk 1: Theoretisch kader	
1.1. Nationale identiteit: het begrip vanuit verschillende belichtingen.....	16
1.2. Nationale identiteit in het westerse Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland.....	17
1.3. Nationale identiteit en een voorgestelde gemeenschap.....	19
Hoofdstuk 2: De historische ontwikkeling van de positie van de nationale bibliotheken	
2.1.1. De historische ontwikkeling van de positie van de Koninklijke Bibliotheek.....	23
2.1.2. De historische ontwikkeling van de positie van de Koninklijke Bibliotheek in het licht van nationale identiteit.....	25
2.2.1. De historische ontwikkeling van de positie van de British Library.....	28
2.2.2. De historische ontwikkeling van de positie van de British Library in het licht van nationale identiteit.....	29
2.3.1. De historische ontwikkeling van de positie van de Deutsche Nationalbibliothek.....	31
2.3.2. De historische ontwikkeling van de positie van de Deutsche Nationalbibliothek in het licht van nationale identiteit.....	35
2.4. Conclusie.....	38
Hoofdstuk 3: De nationale bibliotheken en hun bijdrage aan de vorming van nationale identiteit: de beleidsanalyse	
3.1.1. Het beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek.....	39
3.1.2. Andere initiatieven van de Koninklijke Bibliotheek.....	46
3.2.1. Het beleidsplan van de British Library.....	50
3.2.2. Andere initiatieven van de British Library.....	57
3.3.1. Het beleidsplan van de Deutsche Nationalbibliothek.....	59

3.3.2. Andere initiatieven van de Deutsche Nationalbibliothek.....	62
3.4. Conclusie.....	63

Hoofdstuk 4: De overeenkomsten en verschillen tussen de nationale bibliotheken: comparatieve analyse

4.1. Overeenkomsten.....	65
4.1.1. Aandacht voor digitalisering.....	65
4.1.2. Aandacht voor de collectie en erfgoed.....	66
4.1.3. Geprinte taal draagt niet als enige bij aan nationalisme en nationale identiteit.....	67
4.1.4. Historische geschiedenis bepalend voor de nationale bibliotheek.....	68
4.1.5. Geen bespreking van de uitdaging van de diverse etnische groeperingen in de natie.	69
4.2. Verschillen.....	70
4.2.1. Deutsche Nationalbibliothek en de focus op canonvorming.....	70
4.2.2. Verwijzingen naar koloniaal en oorlogsverleden.....	70
4.2.3. Koninklijke Bibliotheek en duurzame ontwikkelingsdoelen VN.....	71
4.2.4. Koninklijke Bibliotheek en het canoniserende werk.....	72
4.2.5. Publiek initiatief: ‘Vriend’ van de nationale bibliotheek.....	72
4.3. Conclusie.....	72

Conclusie

Beantwoording onderzoeksvraag.....	74
Reflectie.....	75
Advies voor vervolgonderzoek.....	77
Bibliografie.....	78

Voorwoord

Deze scriptie is mede tot stand gekomen dankzij een groot aantal personen die ik bij deze wil bedanken. De handreikingen, tips, adviezen, gesprekken, de niet aflatende steun en het vertrouwen hebben mij gedragen en geholpen tijdens dit proces. Als eerste wil ik graag mijn familie en vrienden bedanken voor hun vertrouwen, interesse en voor het bieden van een luisterend oor wanneer dit nodig was. In het bijzonder wil ik mijn ouders, zusje en mijn vriend Jerre bedanken. Zij staan het dichtst bij mij en hebben mij vertrouwen gegeven wanneer ik dit nodig had. Ook wil ik Kim en Maud bedanken, dierbare vriendinnen die op specifieke momenten naast mij hebben gestaan. Naast mijn familie en vrienden heb ik ook veel te danken aan het gesprek en verdere contact met Gerard Bouwmeester, directiesecretaris van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Dankzij zijn inzet en enthousiasme voor mijn scriptieonderwerp heb ik mooie mails voor mijn scriptie mogen ontvangen vanuit de British Library in Londen en vanuit de Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig. Uiteraard wil ik ook mijn begeleider Dennis Kersten bedanken voor de fijne begeleiding, het enthousiasme voor het onderwerp en voor de opbouwende feedback. Dit heeft enorm geholpen tijdens het afstuderen.

Tot slot wil ik mijn Opa bedanken, voor het zijn van mijn inspiratiebron in het leven en voor het zijn van een groot voorbeeld in doorzettingsvermogen en in het geloof in mogelijkheden.

Samenvatting

Nationale bibliotheken hebben hoofdzakelijk de functie om collecties en erfgoed van een land te verzamelen en te bewaren. Hierdoor dragen zij bij aan de canonvorming van een land. De rol van deze nationale instelling verandert nauwelijks of hoogstens subtiel door de tijd heen. De maatschappij waarin deze nationale instelling is gesitueerd maakt echter wel voortdurend veranderingen door. Voorbeelden hiervan zijn de huidige digitalisering, de veranderende etnische samenstelling van de bevolking en het huidige debat rondom nationale identiteit. Deze veranderingen zijn van invloed op de ambities en doelstellingen van de nationale bibliotheek van de desbetreffende samenleving. Deze ambities en doelstellingen worden gemaakt om de *imagined community* van het land aan te blijven spreken. Voor deze scriptie is gekozen om in het kader van het huidige debat rondom nationale identiteit te onderzoeken hoe dit debat impliciet naar voren komt in de huidige beleidsplannen van drie Europese nationale bibliotheken in de vorm van hun ambities, doelstellingen en andere publieke initiatieven. Het gaat om de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de British Library in Londen en de Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig. Deze nationale bibliotheken zijn eerder onderzocht in het licht van de ontstaansgeschiedenis en de veranderingen die deze drie instellingen doormaakten maar nog niet in het licht van hun beleidsplannen en de rol die de drie bibliotheken op zich nemen in de vorming van nationale identiteit. Dit is opmerkelijk aangezien de naam nationale bibliotheek suggereert dat deze ook iets te maken heeft met de nationale identiteit van het land waarin deze instelling is gepositioneerd. De reden voor de keuze voor de betreffende drie bibliotheken is dat het Europese zusterinstellingen zijn die geografisch gezien letterlijk maar ook figuurlijk dicht bij elkaar liggen maar waarvan onderzocht kan worden of deze drie instellingen in hun beleidsvoering op het gebied van het debat over nationale identiteit, in hetzelfde Europa, verschillen of niet. De uitkomsten van de beleidsanalyse tonen aan dat hoewel de hoofdzakelijke functie van het verzamelen en bewaren van collectie en erfgoed nog steeds het uitgangspunt is van alle drie de nationale bibliotheken, deze instellingen op een aantal beleidspunten compleet verschillen. Deze verschillen hebben deels te maken met de ontstaansgeschiedenis, het doorgemaakte koloniale en of oorlogsverleden maar ook met de keuze om zich in de beleidsplannen wel of juist niet op het potentieel publiek te richten.

Key words: nationale bibliotheek, *imagined community*, nationale identiteit, erfgoed, canonvorming, natie

Inleiding

In 2018 heeft de Koninklijke Bibliotheek (KB) in samenwerking met Uitgeverij Vantilt het boek *De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek - Vijftig boeken bij vijftig vensters* uitgegeven.¹ De collectiespecialisten van de Koninklijke Bibliotheek hebben zich laten inspireren door de Canon van Nederland om uit de collectie een aantal stukken te selecteren en te beschrijven. In het voorwoord van dit boek wordt niet uit de weg gegaan hoe ingewikkeld het samenstellen van precies vijftig vensters is en het kiezen of juist niet kiezen van topstukken die tot het nationaal erfgoed zouden behoren. Algemeen directeur van de Koninklijke Bibliotheek, Lily Knibbeler, zegt hierover het volgende: “De Canon van Nederland is niet onomstreden (...) Er vallen hoe dan ook thema’s buiten boord en daarmee worden delen van de geschiedenis veronachtzaamd (...) Ook voor de KB is deze discussie van belang.”² Gesteld kan worden dat het canonboek slechts één uiting is van velen van de rol die de Koninklijke Bibliotheek op zich neemt in het debat rondom nationale identiteit. Met het uitbrengen van dit canonboek lijkt de Koninklijke Bibliotheek zich echter wel op een bepaalde manier te willen profileren door een bewuste keuze van bepaalde collectiewerken te belichten als zijnde van belang voor de historie en indirect van belang voor de vorming van de nationale identiteit van Nederland. Opvallend is dat in dit canonboek bepaalde specifieke kunstwerken en literatuur worden benoemd en een aantal negatievere pagina’s uit de geschiedenis van Nederland in mindere mate worden behandeld. Het beeld dat hiermee lijkt te worden uitgedragen is dat de Koninklijke Bibliotheek zich als expert wil tonen op het gebied van de Nederlandse nationale canon. Dit zou wellicht als een uiting van een langetermijnsvisie van de Koninklijke Bibliotheek gezien kunnen worden voor het onderhouden van hun collectie en voor het presenteren van de instelling richting het potentiële publiek. Het verschijnen van dit boek heeft bij mij de volgende vragen doen rijzen: hoe verhouden nationale bibliotheken zoals de Koninklijke Bibliotheek zich tot het debat rondom nationale identiteit in het desbetreffende land? Welke specifieke topstukken, collecties en erfgoed vindt de Koninklijke Bibliotheek van belang en hoe draagt deze nationale instelling door middel van onder andere het maken van dergelijke keuzes in collecties en topstukken bij aan de vorming van nationale identiteit in Nederland?

De relevantie van het onderzoeken van de nationale bibliotheek in verhouding tot nationale identiteit is ten eerste dat de door de nationale bibliotheek bewaarde canon, het

¹ Koninklijke Bibliotheek. (2018) *De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek – Vijftig boeken bij vijftig vensters*. Uitgeverij Vantilt.

² Koninklijke Bibliotheek (2018): 7.

erfgoed en de literatuur onderdelen zijn van de nationale identiteit van een land en dat een nationale bibliotheek overal ter wereld is gebouwd op taal: literatuur en informatieoverdracht zijn hoofdtaken van de nationale instelling en taal is een onderdeel van nationale identiteit. Daarnaast zijn nationale bibliotheken belangrijke spullen in de samenleving en deze herbergen veel informatie en historie over de nationale identiteit van het land: de vergelijking zou eventueel kunnen opleveren dat deze nationale bibliotheken van elkaars beleidsvoering kunnen leren. Tot slot dient een externe (maatschappelijke) ontwikkeling als motivering voor het onderzoeken van de nationale bibliotheek in verhouding tot nationale identiteit namelijk dat westerse samenlevingen aan het veranderen zijn waardoor uitdagingen voor de (westerse) nationale bibliotheek ontstaan. Een voorbeeld van deze verandering is het debat over nationale identiteit dat de laatste jaren opleeft: een nationale bibliotheek draagt door middel van haar rol impliciet bij aan dit debat. Hier is echter nog nauwelijks onderzoek naar gedaan: het canonboek van de Koninklijke Bibliotheek is een zogenaamd symptoom en deel van een groter geheel, van de manier waarop de nationale bibliotheek zich beweegt en profileert in een land met een nationale identiteit. De Koninklijke Bibliotheek is om te beginnen al een andersoortige bibliotheek dan een stadsbibliotheek, namelijk een nationale bibliotheek die in relatie staat met Nederland en in de bredere zin in relatie staat met Europa. Nationale identiteit is zoals eerder gesteld in Europa momenteel een belangrijk onderwerp dat in de laatste jaren aan het opleven is en door middel van opgestelde beleidsplannen profileert de Koninklijke Bibliotheek zich op een bepaalde manier in dit debat rondom nationale identiteit. Door deze beleidsplannen te analyseren kan geconstateerd worden welke rol de Koninklijke Bibliotheek op zich neemt in de vorming van nationale identiteit in Nederland.

De keuze voor dit canonboek is zoals gezegd niet de enige profilering naar buiten en andere nationale bibliotheken kiezen net zoals de Koninklijke Bibliotheek voor bepaalde profilering naar buiten. Het doet bij mij de vraag rijzen hoe verschillende culturele contexten en verschillende nationale identiteiten, leiden tot bepaalde manieren van opereren door andere Europese nationale bibliotheken. Om naast de bestudering van de Koninklijke Bibliotheek een vergelijking te kunnen maken op dit gebied heb ik ervoor gekozen om ook de British Library in Londen en de Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig te bestuderen. Dit zijn Europese zusterinstellingen van de Nederlandse Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en bestaan daardoor alleen al geografisch gezien letterlijk naast elkaar. Naast het feit dat deze drie nationale bibliotheken zich geografisch gezien in de landen naast elkaar bevinden, heb ik tevens voor deze drie nationale instellingen gekozen omdat het debat rondom nationale identiteit zowel in Nederland als in Groot-Brittannië en in Duitsland op dit moment gaande is.

Daarnaast bestaat in deze drie landen, net zoals in zoveel andere landen tegenwoordig, een groeiende diversiteit aan etnische groeperingen naast elkaar in dit debat. In het werk *Nationale identiteit en meervoudig verleden*, geschreven door Maria Grever en Kees Ribbens, wordt besproken dat in veel westerse landen de toegenomen diversiteit van de bevolking in sociaal-cultureel, etnisch en religieus opzicht de laatste jaren leidt tot onrust en spanningen.³ Dit maakt het debat rondom nationale identiteit omvangrijker en van belang.

Verricht onderzoek naar de drie bibliotheken en nationale identiteit

Nationale bibliotheken veranderen door de tijd heen subtiel van functie om aan te blijven sluiten bij de steeds veranderende samenleving.⁴ Het boek *De wereld van de Koninklijke Bibliotheek, 1798-1998: van statelijke institutie tot culturele onderneming* van P.W. Klein en M.A.V. Klein-Meijer behandelt deze veranderende manier van opereren en het herpositioneren van de Nederlandse nationale bibliotheek.⁵ De Koninklijke Bibliotheek is in 1798 opgericht met de collectie boeken en handschriften van stadhouder Willem de Vijfde. De titel geeft de verandering aan: de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag is in tweehonderd jaar tijd van een statelijke organisatie tot een culturele onderneming gegroeid. In 1991 verscheen het boek *Koninklijke Bibliotheek en Nederlands bibliotheekbeleid: verspreide geschriften 1983-1990*.⁶ Dit boek is een bundel die is aangeboden aan de bibliothecaris die in 1991 afscheid nam bij de Koninklijke Bibliotheek. Het werk is een bundel die artikelen bevat over de Koninklijke Bibliotheek, haar beleid, ontwikkelingen en haar diverse taken waaronder het wettelijke depot van Nederlandse publicaties.⁷ Daarnaast komt in dit boek het bibliotheekwerk in zijn algemeenheid aan bod en wordt ingegaan op de samenwerking van de Koninklijke Bibliotheek met de nationale Indonesische bibliotheek, en op de samenwerkingsverbanden in Nederland. Bovenstaande twee boeken behandelen de rol van de nationale bibliotheek in Den Haag voor zowel binnenland als buitenland rond de jaren 1990-2000. In deze twee werken wordt geen vergelijking gemaakt tussen de Koninklijke

³ Grever, Maria & Ribbema, Kees. (2007) 'Woord vooraf', in: *Nationale identiteit en meervoudig verleden*. Amsterdam: University Press: 9.

⁴ Klein, P.W. & Klein-Meijer M.A.V. (1998) *De wereld van de Koninklijke Bibliotheek, 1798-1998: van statelijke institutie tot culturele onderneming*. Van Oorschot: Amsterdam.

⁵ Klein, P.W. & Klein-Meijer M.A.V (1998).

⁶ Willemsen, A.W. & Geesink, Marja. (1991) *Koninklijke Bibliotheek en Nederlands bibliotheekbeleid: verspreide geschriften 1983-1990*. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek.

⁷ Willemsen, A.W. & Geesink, Marja (1991).

Bibliotheek in Den Haag en de nationale bibliotheken van Groot-Brittannië en Duitsland. Het boek van Roel Pots *Cultuur, koningen en democraten – Overheid en Cultuur in Nederland* is een recenter werk, geschreven in 2000 en geactualiseerd in 2010.⁸ In dit boek wordt de nationale geschiedenis van Nederland beschreven in termen van stadhouders, nationale cultuur en Verlichtingsdenken in de Republiek. Bij het Verlichtingsdenken worden letteren, taal en de vorming van het Nederlands als ‘de versteviging van de natie’ gezien. Er zou een ‘vaderlands bewustzijn’ zijn ontstaan tussen 1795 en 1813. Deze termen worden direct gekoppeld aan het instituut Nederlandse Koninklijke Bibliotheek.

Over de British Library in Londen, opgericht in 1973, is een boek geschreven over het opereren en over het positioneren door de organisatie zelf, namelijk *The British Library: structure and functions*.⁹ Van dit boek bestaat slechts één exemplaar en deze is exclusief in de British Library verkrijgbaar. Dit boek beschrijft de organisatiestructuren en de functie die de bibliotheek in haar korte bestaan heeft (gehad). The British Library heeft tevens, typerend voor haar korte bestaan, pas in 2011 historische kranten online gezet.¹⁰ In dit werk wordt echter, net zoals in de werken over de Nederlandse nationale bibliotheek, geen vergelijking gemaakt tussen Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland.

Over de ontstaansgeschiedenis van Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig, opgericht in 1912, is geen onderzoek te vinden. Ook over hoe deze nationale bibliotheek zich in de loop van de tijd heeft gepositioneerd is geen werk te vinden.

Over het begrip nationale identiteit zijn al verschillende werken verschenen. In het boek van Chris Barker *Cultural Studies – Theory and practice* worden zowel het begrip identiteit als het begrip nationale identiteit behandeld.¹¹ Dit boek is een handboek en gebruik ik dan ook niet in mijn onderzoek. Het boek geeft echter wel een algemeen eerste zicht op deze begrippen. Andere schrijvers, waaronder Anthony D. Smith, Benedict Anderson en Tim Edensor geven een uitgebreidere kijk op het begrip nationale identiteit. Deze werken dienen daarom als basis voor deze scriptie. Anthony D. Smith geeft in zijn tekst *National Identity* een definitie van nationale identiteit en stelt dat nationale identiteit en de natie complexe en altijd

⁸ Pots, Roel. (2010) *Cultuur, Koningen en Democraten – Overheid en Cultuur in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Boom: 49.

⁹ British Library.(1994) *The British Library: structure and functions*. London: British Library.

¹⁰ Historiek (2011). *British Library zet historische kranten online*. <https://historiek.net/british-library-zet-historische-kranten-online/13773/>

¹¹ Barker, Chris. (2012) *Cultural Studies- Theory and practice*. London: Sage.

veranderende constructies zijn die bestaan uit een aantal componenten.¹² Daarnaast bespreekt Smith het westerse en niet-westerse model van nationale identiteit. Het werk *Nationalism and Modernism* van Smith geeft ook inzicht in het begrip nationale identiteit onder andere door te stellen dat bepaalde gedeelde herinneringen en ervaringen een groep mensen onderscheid van andere groepen mensen.¹³ Daarnaast heb ik gebruik gemaakt van het werk van Tim Edensor, *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*.¹⁴ Hierin belicht hij nationale identiteit als zijnde een begrip dat bestaat uit elementen van zowel hoge als ook populaire cultuur. In het verlengde van het begrip nationale identiteit heb ik een werk gebruikt voor mijn onderzoek dat door Benedict Anderson in 1983 is geschreven. Dit is een belangrijke en nog steeds relevante tekst over de zogenaamde voorgestelde politieke gemeenschap, namelijk *Imagined communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*.¹⁵ Hierin belicht hij dat geprinte taal in de tijd van de Verlichting zorgde voor de nodige condities voor het ontstaan van nationalisme en in het verlengde hiervan nationale identiteit en een eenheidsgevoel onder een bevolking. Deze bevolking hoeft de meeste van zijn of haar landgenoten nooit te ontmoeten om zich toch aangesloten te voelen binnen de natie: vandaar een voorgestelde of ingebeelde gemeenschap.

Onderzoeksvraag

Deze scriptie behandelt de verschillen en overeenkomsten in de rollen die de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de British Library in Londen en de Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig op zich nemen in de vorming van nationale identiteit. Dit zal gedaan worden aan de hand van een vergelijkend onderzoek van de huidige beleidsplannen en andere initiatieven. De onderzoeksvraag die behandeld en beantwoord zal worden, is de volgende:

Welke overeenkomsten en verschillen vertonen de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de British Library in Londen en de Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig wanneer de rollen die deze op zich nemen in de vorming van nationale identiteit vergeleken worden?

¹² Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books & Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge.

¹³ Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge.

¹⁴ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing.

¹⁵ Anderson, Benedict (1983) 'Imagined Communities', in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden zijn twee deelvragen opgesteld. Ten eerste wat traditioneel historisch gezien de positie is geweest van de drie nationale bibliotheken op het gebied van nationale identiteit en ten tweede hoe de bijdrage aan de vorming van nationale identiteit naar voren komt in de huidige beleidsplannen en in de daaruit voortvloeiende initiatieven die de drie nationale bibliotheken verder ontplooien. Met initiatieven wordt in deze scriptie het volgende bedoeld: alle initiatieven die de bestuurders van de nationale bibliotheek bedenken en opzetten om een zo breed mogelijk potentieel publiek aan te spreken naast het aanbieden van de collectie. Het gaat hier onder meer om tentoonstellingen en een toegankelijke agenda met geplande activiteiten die te vinden is op de website van de nationale bibliotheek.

De verwachting is dat voor iedere behandelde nationale bibliotheek geldt dat deze om verschillende redenen een andere rol op zich neemt ten aanzien van de vorming van nationale identiteit. Deze verwachte uitkomst is gebaseerd op het volgende feit, namelijk dat iedere behandelde nationale bibliotheek een andere leeftijd en een andere ontstaansgeschiedenis kent. Ook zijn alle drie de behandelde bibliotheken ontstaan en ontwikkeld in een andere maatschappij. Wel wordt verwacht dat enkele uitkomsten overeen zullen komen aangezien alle drie de nationale bibliotheken in Europa liggen en daardoor enige gelijkenissen kennen. De rollen die de nationale bibliotheken op zich nemen in de vorming van de nationale identiteit van de desbetreffende samenleving waarin deze bestaat zijn wellicht ook in alle drie de beleidsplannen belicht: immers, de canonvorming, het bewaren van historische werken en het beheren van erfgoed behoren tot de kernfuncties van elke nationale bibliotheek. Deze verwachtingen komen niet voort uit eerder onderzoek maar uit voor-wetenschappelijke observaties. Ik zal deze hypothese bevestigen of falsifiëren in de conclusie van mijn onderzoek.

Methode

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is allereerst gekeken naar wat traditioneel historisch gezien de positie is geweest van de drie nationale bibliotheken op het gebied van nationale identiteit. Door middel van het bestuderen van de websites van de bibliotheken is deze positie in kaart gebracht. Ook het boek van Roel Pots uit 2010, *Cultuur, Koningen en Democraten* –

Overheid en Cultuur in Nederland, is bestudeerd voor deze deelvraag.¹⁶ De traditioneel historische positie van een nationale bibliotheek zorgt voor een uitgangspunt voor de latere beleidsanalyse: door de oorsprong van een nationale bibliotheek in kaart te brengen kunnen potentieel de keuzes in de beleidsplannen van de desbetreffende nationale bibliotheek beter begrepen worden of wellicht afwijken van de verwachting na aanleiding van de oorsprong van de instelling. Ik heb ervoor gekozen om louter de relatie tussen de beleidsplannen van de nationale bibliotheken en nationale identiteit te onderzoeken en om het nationale debat rondom nationale identiteit in Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland niet in beeld te brengen. Dit heb ik gedaan omdat dit geen waardevolle toevoeging is om mijn onderzoeksvraag te beantwoorden. Het gaat immers om het onderzoeken van de verschillen en overeenkomsten in de rollen die de nationale bibliotheken op zich nemen in de vorming van nationale identiteit en niet om het (nationale) debat zelf. Wanneer ik bijvoorbeeld de huidige regeerakkoorden van de desbetreffende drie landen zou bespreken zou ik moment opnames bespreken en zou vervolgens een te algemeen beeld ontstaan van het debat. Voor deze scriptie heb ik dan ook gekozen om de beleidsplannen van de drie nationale bibliotheken te analyseren. Het zijn de huidige beleidsplannen zoals deze zijn opgesteld door de directie van de drie nationale bibliotheken: de directie heeft met het opstellen van deze beleidsplannen het doel gehad om de desbetreffende nationale bibliotheek naar buiten toe te presenteren aan het potentieel publiek alsmede om het bestaansrecht van de nationale bibliotheek te verantwoorden.

De beleidsanalyse is uitgevoerd door middel van het doorlezen van de beleidsplannen met de focus op nationale identiteit en wat hierover direct of indirect wel of niet gezegd wordt. De beleidsplannen bevatten reacties op het maatschappelijke debat dat gevoerd wordt over nationale identiteit, onder andere door publicaties uit te brengen en andere initiatieven te ontplooien om een zo breed mogelijk publiek aan te spreken. Voor de initiatieven die de drie nationale bibliotheken ontplooien om een groter publiek aan te spreken, is onder andere gekeken naar boekpublicaties en agenda's voor tentoonstellingen om het publiek te bereiken en om de collectie toegankelijker te maken. Deze initiatieven die op de website van de nationale bibliotheek worden gepresenteerd ondersteunen de huidige beleidsplannen van de drie nationale bibliotheken in mijn analyse. Tot slot is, om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, een comparatieve analyse uitgevoerd om hiermee vast te stellen welke verschillen en overeenkomsten de drie nationale bibliotheken vertonen in de traditioneel

¹⁶ Pots, Roel. (2010) *Cultuur, Koningen en Democraten – Overheid en Cultuur in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

historische positie, de beleidsplannen en in de andere initiatieven.

Structuur van de scriptie

Deze scriptie begint met een voorwoord, een samenvatting en vervolgens begint de inleiding. In deze inleiding komt de aanleiding voor deze scriptie als eerste aanbod en daarna het verrichte onderzoek naar de drie nationale bibliotheken en naar nationale identiteit. Vervolgens worden de onderzoeksvraag en methode behandeld en tot slot wordt de structuur van de scriptie behandeld in deze inleiding. De scriptie bestaat vervolgens uit vier hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk is het theoretisch kader uitgewerkt, waarna in hoofdstuk twee de historische ontwikkeling van de positie van de nationale bibliotheken in kaart is gebracht. In hoofdstuk drie wordt de eerste analyse gepresenteert waarin de rollen die de nationale bibliotheken op zich nemen in de vorming van nationale identiteit in het desbetreffende land zijn onderzocht. In dit hoofdstuk zijn de beleidsplannen en andere initiatieven die de drie nationale bibliotheken ontplooiën geanalyseerd. In het vierde en laatste hoofdstuk komt de tweede analyse aan bod, namelijk de comparatieve analyse van de beleidsanalyse uit hoofdstuk drie. In dit hoofdstuk worden de overeenkomsten en verschillen in de traditioneel historische positie, in de beleidsplannen en in de andere initiatieven van de drie nationale bibliotheken behandeld. Hierna volgt de conclusie van deze scriptie. De onderzoeksvraag wordt beantwoord en er wordt gereflecteerd op het onderzoek. Een advies over vervolgonderzoek komt eveneens aan bod. Tot slot is aan het einde van deze scriptie een bibliografie opgenomen.

Hoofdstuk 1: Theoretisch kader

Gesteld kan worden dat een belangrijke pijler van nationale identiteit het samenstellen van collecties is. Deze collecties zorgen voor de canonvorming van de samenleving en in deze samenleving wordt de nationale bibliotheek geplaatst. In het verlengde hiervan is erfgoed ook een onderdeel van nationale identiteit. Op deze manier nemen nationale bibliotheken een rol op zich in de vorming van de nationale identiteit van een samenleving. Tevens staan (nationale) bibliotheken voor de toegang tot informatie en voor het verschaffen van kennis: dit zijn belangrijke facetten om landelijk (en internationaal) publiek aan te spreken. Voor mijn onderzoek naar de beleidsplannen van de drie nationale bibliotheken is de bespreking van het concept nationale identiteit en in het verlengde hiervan *imagined community* relevant om te kunnen begrijpen en om te kunnen duiden welke invloed deze concepten hebben op de manier waarop de desbetreffende nationale bibliotheken een rol op zich nemen, door middel van hun beleidsplannen, in de vorming van nationale identiteit.

Het begrip nationale identiteit behelst het idee dat men zich identificeert met en aangesloten voelt bij een bepaalde groep: in ieder geval binnen de maatschappij van het land waarin men woont en waarin de nationale bibliotheek is geplaatst. Om het begrip nationale identiteit verder uit te leggen is onder andere het werk van Anthony D. Smith relevant, genaamd *National Identity*.¹⁷ Hij bespreekt ook het begrip natie als zijnde onlosmakelijk verbonden met nationale identiteit en de manier waarop nationale identiteit ontstaat en vorm krijgt. Daarnaast is het werk van Tim Edensor relevant, genaamd *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*.¹⁸ Dit werk vult het werk van Smith op een kritische manier aan. Ook bespreek ik een door Smith beschreven westers en niet-westers model van de natie en nationale identiteit uit *National Identity* om in kaart te brengen in wat voor een soort naties de nationale bibliotheken in het westerse Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland bestaan. Smith heeft meerdere werken geschreven waarvan ik ook *Nationalism and Modernism* heb gebruikt om nationale identiteit, nationalisme en dergelijke ‘bindmiddelen’ voor de bevolking in een samenleving te bespreken. In het verlengde van het concept nationale identiteit ligt het idee dat men zich identificeert met en ‘thuisvoelt’ binnen een maatschappij. Nationale bibliotheken representeren behoud en traditie onder andere in de vorm van een nationale

¹⁷ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books.

¹⁸ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing.

canon en van bepaalde keuzes in collecties waar het potentiële publiek zich mee identificeert vanuit hun burgerschap in de desbetreffende natie. Om deze identificatie met hun natie en met medeburgers te kunnen duiden in de analyse heb ik het concept van de ‘voorgestelde gemeenschap’, oftewel de *imagined community* van Benedict Anderson uit zijn werk *Imagined Communities: Reflections on the Origin of Spread of Nationalism* besproken.¹⁹ Tim Edensor reflecteert in zijn werk *National Identity, Popular Culture and Everyday Life* kritisch op dit concept van Anderson, alsmede Anthony D. Smith in zijn werk *Nationalism and modernism*.²⁰

1.1. Nationale identiteit: het begrip vanuit verschillende belichtingen

Om te begrijpen hoe de nationale bibliotheek een rol op zich neemt in de vorming van nationale identiteit, dient dit begrip eerst te worden beschreven. In 1991 bracht Anthony Smith het boek *National identity* uit.²¹ Door middel van dit werk tracht Smith een introductie te geven over de aard, oorzaken en consequenties van nationale identiteit als zijnde een collectief fenomeen.²² Smith stelt dat nationale identiteit en de natie complexe en altijd veranderende constructies zijn die bestaan uit een aantal niet-samenhangende componenten: namelijk etnische, culturele, territoriale, economische en politieke componenten.²³ Ernest Gellner heeft in zijn werk *Thought and Change* in 1964 al een duidelijke volgorde beschreven van het ontstaan van nationalisme en vervolgens van het ontstaan van een natie: nationalisme, een term nauw verbonden aan nationale identiteit, is volgens hem een fenomeen dat niet gecreëerd wordt door naties maar het zijn nationalistische bewegingen die naties definiëren en creëren.²⁴ Dit zou betekenen dat de collecties en het erfgoed dat nationale bibliotheken herbergen producten zijn van nationalistische uitingen door de tijd heen die uiteindelijk in dit geval Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland als naties hebben gedefinieerd. De niet-samenhangende componenten zoals hierboven genoemd door Smith zorgen voor de solidariteit onder de leden van een gemeenschap in een natie die verbonden zijn door

¹⁹ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

²⁰ Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge.

²¹ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books.

²² Smith (1991): vii Introduction.

²³ Smith (1991): 15.

²⁴ Gellner, Ernest. (1964) *Thought and Change*. London: Weidenfeld and Nicolson: 168.

gedeelde herinneringen, mythes en tradities.²⁵ Hij stelt dat “zowel erfgoed, tradities als ook een repertoire aan betekenissen, beelden, waarden, symbolen en mythes dienen als bindmiddel tussen een groep mensen met gedeelde ervaringen en herinneringen die hen onderscheiden van zogenaamde *outsiders*”.²⁶

Smith stelt dat naties en nationalisme niet simpelweg begrepen dienen te worden als zijnde een ideologie of een politieke vorm maar dat deze begrippen als een cultureel fenomeen behandeld dienen te worden.²⁷ Dat betekent volgens Smith dat nationalisme wel gerelateerd moet zijn aan het concept nationale identiteit en dat dit begrip ook uitgebreid dient te worden om een specifieke taal, sentiment en symbolisme eraan toe te kunnen voegen.²⁸ Nationale identiteit wordt niet door iedereen op dezelfde manier uitgelegd. Een kritische tegenhanger van het werk van Smith is geschreven door Tim Edensor, namelijk *National Identity, Popular Culture and Everyday Life* waarin hij stelt dat nationale identiteit niet alleen valt uit te leggen door middel van elementen van hoge cultuur maar ook door populaire of zogenaamde lage cultuur.²⁹ Volgens Edensor zijn de gewoontes, de routines van elke dag, nog niet genoeg verkend en onderzocht terwijl volgens hem met zekerheid gesteld kan worden dat deze elementen ook een vruchtbare bodem bieden voor het ontwikkelen van nationale identiteit.³⁰ Volgens Edensor is een culturele uiting en ervaring van nationale identiteit normaliter niet echt opvallend maar bestaat deze uit gewone, aardse en alledaagse praktijken zoals sport, dans, autocultuur en toeristische representaties van de natie naar buiten toe.³¹

1.2. Nationale identiteit in het westerse Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland

Aangezien de behandelde nationale bibliotheken in dit onderzoek bestaan in de Europese landen Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland is het van belang om over nationale identiteit vanuit een westers perspectief te spreken. Smith bespreekt een tweetal modellen over nationale identiteit die voortkomen uit het ontstaan van verschillende typen naties. Smith bespreekt het zogenaamde westerse model van nationale identiteit en een model van nationale

²⁵ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 15.

²⁶ Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge: 187.

²⁷ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: vii Introduction.

²⁸ Smith (1991): vii Introduction.

²⁹ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing.

³⁰ Edensor (2002): vi Preface.

³¹ Edensor (2002): viii Preface.

identiteit dat voortkomt uit Oost-Europa en Azië.³² Hij stelt dat nationale identiteit klinkt naar een focus op een politieke gemeenschap welke impliceert dat er gemeenschappelijke instituties bestaan en dat dezelfde rechten en plichten voor alle leden van die gemeenschap gelden.³³ Het woord ‘nationale’ suggereert volgens Smith daarnaast een vaststaande sociale ruimte, een begrensde ruimte waarbinnen de leden van de gemeenschap zich identificeren met hun natie en zich daarin thuisvoelen.³⁴ Dit is een westerse belichting van de natie en van nationale identiteit.³⁵ Smith stelt dat dit voor ‘ons westerlingen’ dan ook het leidende en meest invloedrijke concept is van een eenheid die ‘natie’ genoemd wordt.³⁶ Naties moeten volgens deze kijk beschikken over compacte en goed gedefinieerde ruimten en begrenzingen: de mensen en ‘het territorium’ moeten als het ware bij elkaar horen. Smith benoemt hier het voorbeeld van Nederland. Hij stelt dat de “early Dutch saw themselves as formed by the high seas and as forging (literally) the earth they possessed and made their own.”³⁷ Wel stelt Smith dat dit land waar de bevolking bij hoort niet overal kan zijn: het moet wel het ‘historische land’, ‘thuisland’ of ook wel de ‘cradle of our people’ genoemd worden, zelfs als het zoals bij het Turkse volk, zo stelt Smith, niet het ‘echte’ herkomstland is.³⁸ Deze begrippen kennen een verschil. Het ‘historische land’ is het land waar land en mens gelijkwaardige invloed hebben uitgeoefend over een aantal generaties.³⁹ Het ‘thuisland’ is het land waar historische herinneringen en associaties zijn geherbergd, waar “onze heiligen en helden leefden, werkten, baden en vochten”: dit maakt een thuisland uniek.⁴⁰ Het volk van een dergelijk thuisland is zichzelf bewust van de rivieren, de kusten, de meren en de bergen en steden die heilig zijn geworden voor hen en betekenis geven aan ‘hun’ land.⁴¹ Een nationale bibliotheek in het westen, in het geval van dit onderzoek in Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland, herbergt historisch erfgoed in de vorm van een collectie die binnen de landsgrenzen is ontstaan. Binnen dit westerse model van nationale identiteit wordt de nadruk gelegd op de omringende (lands)zaken die een volk verbinden.

Een ander model van nationale identiteit dat ontstaan is vanuit Oost-Europa en Azië

³² Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 8-12.

³³ Smith (1991): 9.

³⁴ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

³⁵ Smith (1991): 9.

³⁶ Idem.

³⁷ Idem.

³⁸ Idem.

³⁹ Idem.

⁴⁰ Idem.

⁴¹ Idem.

legt juist de nadruk op de etniciteit van een volk. Smith noemt dit model het ‘etnische model’ van de natie en nationale identiteit.⁴² Het onderscheidende kenmerk van dit ‘etnische model’ in vergelijking met het westerse model is de benadrukking van een gemeenschap die gevormd is door te selecteren op waar je geboren bent en op de inheemse cultuur.⁴³ Waar het westerse concept toestaat dat je als individu kan kiezen bij welke natie je wilt behoren, laat dit niet-westerse model dat niet toe en blijf je of je nou blijft of emigreert naar een andere gemeenschap, altijd ‘organisch’ een lid van de “(...)community of your birth and (...) forever stamped by it.”⁴⁴ Met andere woorden, in dit geval is een natie ten eerste en bovenal een gemeenschap die bestaat uit mensen met een gemeenschappelijke afkomst.⁴⁵

1.3. Nationale identiteit en een voorgestelde gemeenschap

Nationale bibliotheken representeren behoud en traditie onder andere in de vorm van een nationale canon en van bepaalde keuzes in collecties waar het potentiële publiek zich mee identificeert vanuit hun burgerschap in de desbetreffende natie. Om te kunnen duiden hoe deze identificatie met medeburgers, met hun natie en met hun nationale bibliotheek werkt, zal het fenomeen van de ‘voorgestelde gemeenschap’, oftewel de *imagined community*, een concept opgesteld door Benedict Anderson, besproken worden.⁴⁶ Eerder werd besproken hoe nationale identiteit gedefinieerd kan worden en hoe een westerse natie en nationale identiteit verschilt van een niet-westerse natie en nationale identiteit. Deze naties worden bewoond door een volk dat zich verbonden voelt of zou willen of moeten voelen met de nationale identiteit van de natie. Het begrip nationale identiteit behelst het idee dat men zich identificeert met en aangesloten voelt bij een bepaalde groep. In ieder geval binnen de maatschappij van het land waar men woont. Ditzelfde volk is het potentiële publiek van de nationale bibliotheek van een natie. Om deze verbinding en de eerder door Smith besproken solidariteit onder de bevolking tot stand te brengen moet men eerst de eigen identiteit vorm hebben gegeven: Jeffrey Weeks heeft dit beschreven in zijn werk uit 1990 genaamd *Identity, Community, Culture*,

⁴² Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 11.

⁴³ Smit (1991): 11.

⁴⁴ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 11.

⁴⁵ Smith (1991): 11.

⁴⁶ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

*Difference*⁴⁷: “(...) identity is about sameness and difference, about the personal and the social, about what you have in common with some people and what differentiates you from others.”⁴⁸ De verschillen en overeenkomsten met andere mensen maken dat iemand zich gaat identificeren met een bepaalde groep of gemeenschap en zich gaat ‘thuisvoelen’. In dit onderzoek gaat het om de gemeenschap van een natie die een nationale identiteit vormt. Nationale bibliotheken dragen bij aan de vorming van nationale identiteit en het onderhouden van de *imagined community* door elementen uit het ‘thuisland’ te herbergen zoals literatuur.

Het ‘thuisvoelen’ bij een bepaalde groep mensen heeft Benedict Anderson in 1983 beschreven als zijnde een *imagined community*.⁴⁹ Anderson beschrijft een natie als een zogenaamde *imagined community* oftewel een ‘voorgestelde gemeenschap’. Hij beschrijft hoe rond de achttiende eeuw, de eeuw van de Verlichting, westerse gedachten ontstonden over nationalisme.⁵⁰ Het rationalisme kwam op en het religieuze geloof nam af. Er ontstond een gevoel van desintegratie onder bevolkingen van een land en hierdoor werd betekenis geven aan hun leven en aan hun land essentieel.⁵¹ De behoefte ontstond om het idee van eindigheid om te zetten in continuïteit en vervolgens in betekenisgeving.⁵² Uit deze ‘formule’ is het idee van een natie ontstaan.⁵³ Het is belangrijk om te realiseren dat religie niet verdween en dat politieke ideologie niet de reden is van het ontstaan van naties en nationalisme.⁵⁴ Nationalisme kwam eerder voort, zo stelt Anderson, uit culturele systemen.

Anderson beschrijft een natie als een voorgestelde (*imagined*) politieke gemeenschap.⁵⁵ Hij stelt dat hij het woord ‘voorgestelde’ heeft gekozen omdat de bevolking van zelfs de kleinste natie de meeste van zijn of haar landgenoten nooit zullen ontmoeten of zelfs maar van ze zullen horen. Toch leeft in de gedachten van elk van deze landbewoners een voorgestelde gemeenschap waartoe alle leden van de bevolking behoren.⁵⁶ De geprinte taal die in de Verlichtingstijd haar opmars maakte maakte het mogelijk om verschillende talen die

⁴⁷ Weeks, Jeffrey. (1990) ‘The Value of Difference’, in: J. Rutherford (ed.) *Identity: Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart.

⁴⁸ Weeks (1990): 89.

⁴⁹ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

⁵⁰ Anderson (1983): 51.

⁵¹ Idem.

⁵² Idem.

⁵³ Idem.

⁵⁴ Idem.

⁵⁵ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 49.

⁵⁶ Anderson (1983): 49.

in één land werden gesproken te standardiseren. Dit was een belangrijke randvoorwaarde om nationaal bewustzijn te doen ontstaan.⁵⁷ Anderson stelt dan ook dat geprinte taal hetgeen is dat zorgt voor nationalisme en dat niet één specifieke taal op zich dit bewerkstelligt. Hij stelt dat een natie zichzelf zowel open als gesloten presenteert omdat een natie bedacht is en gevormd door taal, en niet door etniciteit –“not in blood”-⁵⁸ en dat men daardoor te allen tijde ‘uitgenodigd’ kan worden in de *imagined community*.⁵⁹ Deze stelling lijkt op het westerse model van een natie zoals eerder uitgelegd door Smith waarin hij stelt dat deze vorm krijgt door een vaststaande sociale ruimte: een begrensde ruimte waarbinnen de leden van de gemeenschap zich identificeren en zich thuisvoelen.⁶⁰ Nationale bibliotheken -in het westen- zijn gebouwd op taal: literatuur en kennis- en informatieoverdracht zijn hoofdzaken van een dergelijke instelling. Het nationale karakter wordt indirect ook ontleend aan het feit dat geprinte taal een standaard creëert voor begrip, betekenis en voor het samenzijn van één bevolking, de *imagined community* van een land.

Edensor stelt dat hij zich voor een groot deel kan vinden in het concept van de *imagined community* zoals deze door Anderson is opgesteld maar dat Anderson zich wellicht te veel focust op literatuur en op de geprinte taal als verbindende factor van de verbondenheid binnen een gemeenschap.⁶¹ Hij stelt dat deze benadering een teruggevoerde kijk op het begrip cultuur is: hij stelt dat alhoewel het historische belang van geprinte taal belangrijk is om cultuur en verbondenheid onder gemeenschappen in kaart te brengen, het ook opmerkelijk is dat Anderson geen andere zaken zoals theater, populaire muziek, tentoonstellingen, architectuur, mode, gemeenschappelijke ruimtes en gewoontes en gebruiken aanhaalt. Dit zijn verschillende manieren waarop een natie wordt ‘voorgesteld’ en vormgegeven.⁶² Edensor stelt dat zowel Anderson als Gellner benoemen dat naties voortkomen uit sociale en culturele belevingen en ervaringen: deze belevingen en ervaringen kunnen door middel van bovengenoemde vormen van populaire cultuur bewerkstelligt worden. Anderson, zo stelt Edensor, voegt hier echter aan toe dat men zich deze belevingen en ervaringen ‘verbeeld’.⁶³ Voor mijn onderzoek zou deze gedachte van Edensor over de natie en nationale identiteit

⁵⁷ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 56.

⁵⁸ Anderson (1983): 145.

⁵⁹ Idem.

⁶⁰ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 8-12.

⁶¹ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: 7.

⁶² Edensor (2002): 7.

⁶³ Idem.

kunnen betekenen dat het potentiële publiek van de nationale bibliotheek, dat idealiter onderdeel uitmaakt van de voorgestelde gemeenschap van een natie, niet genoeg heeft aan louter de literatuur als zijnde verbindende factor, die wordt aangeboden door de nationale bibliotheek.

Ook Smith werpt in zijn werk *Nationalism and Modernism* een kritische blik op het werk van Anderson.⁶⁴ Hij stelt dat de door Anderson gekozen term ‘imagined’ semantisch gezien een complexe keuze is.⁶⁵ Het is eenvoudig, zo stelt Smith, om van ‘imagined’, als in ‘gecreëerd’, af te dwalen naar ‘imaginary’ als in ‘gefabriceerd’ of ‘denkbeeldig’.⁶⁶ Deze termen zijn door Anderson gebruikt omdat hij de natie voorstelt als een cultureel artefact dat gerepresenteerd of geïllustreerd wordt door middel van andere culturele artefacts zoals taal en boeken.⁶⁷ Volgens Smith is dit problematisch omdat op die manier verondersteld wordt door Anderson dat als je een natie deconstrueert, er louter losse individuele onderdelen overblijven en dat een natie op dat moment niet meer is dan een opsomming van culturele (ingebeelde) representaties.⁶⁸ Dit ondermijnt volgens Smith de ‘sociologische realiteit van een natie’ die door velen wel gevoeld wordt in de vorm van institutionele elementen en de begrenzing van een natie.⁶⁹ Men zou hier kunnen stellen dat de nationale bibliotheek een dergelijke vorm van een institutioneel element is. Niet op de laatste plaats ondermijnt de definitie van Anderson volgens Smith de bestaande “krachtige en populaire culturele bronnen en tradities” die een natie vormen en daadwerkelijke realiteit bieden in plaats van de door Anderson genoemde inbeelding.⁷⁰

⁶⁴ Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge: 137.

⁶⁵ Smith (1998): 137.

⁶⁶ Idem.

⁶⁷ Idem.

⁶⁸ Idem.

⁶⁹ Idem.

⁷⁰ Idem.

Hoofdstuk 2:

De historische ontwikkeling van de positie van de nationale bibliotheken

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is allereerst gekeken naar wat traditioneel historisch gezien de positie is geweest van de drie nationale bibliotheken op het gebied van nationale identiteit. Op die manier is deze oorsprong een beginpunt voor de latere beleidsanalyse waarin keuzes potentieel beter te duiden zijn. Volgend op deze traditioneel historische positie zal in dit hoofdstuk een analyse op basis van deze historische beschrijving worden gemaakt aan de hand van het begrip nationale identiteit, waartoe ook het begrip *imagined community* behoort.

2.1.1. De historische ontwikkeling van de positie van de Koninklijke Bibliotheek

De Koninklijke Bibliotheek in Den Haag is ontstaan in 1789, oorspronkelijk als zijnde Nationale Bibliotheek.⁷¹ Deze periode in de historie van Nederland wordt de Frans-Bataafse tijd genoemd waarin Lodewijk Bonaparte regeerde.⁷² De regering besloot deze nationale bibliotheek op te richten om de collectie boeken en handschriften van de naar Engeland verjaagde stadhouder Willem de Vijfde te herbergen.⁷³ Lodewijk Bonaparte gaf, als eerste koning van Nederland, de Nationale Bibliotheek het predikaat ‘koninklijk’. De bibliotheek kreeg dit predikaat in 1806 en tegelijkertijd kreeg de instelling een fysieke plek aan het Binnenhof in Den Haag: de instelling was in het Mauritshuis gevestigd.⁷⁴ De regering achtte het van belang dat de collectie van de voormalig stadhouder van de Republiek der Verenigde Nederlanden goed bewaard zou blijven en uiteindelijk erfgoed zou worden. Het bewaren van de collectie werd echter nog niet gedaan met de gedachte dat de Nederlandse bevolking toegang moest hebben tot dit erfgoed. Tot de komst van Lodewijk Bonaparte bleef de (toen nog) Nationale Bibliotheek namelijk uitsluitend bestemd voor ambtelijk gebruik en was zij niet openbaar toegankelijk.⁷⁵ Hoewel het plan om de Nationale Bibliotheek werkelijk openbaar toegankelijk te maken, duurde het nog tot 1811 voordat de instelling dagelijks voor

⁷¹ Pots, Roel. (2010) ‘Nationale instellingen’, in: *Cultuur, Koningen en Democraten – Overheid en Cultuur in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Boom: 49.

⁷² Pots (2010): 49.

⁷³ Idem.

⁷⁴ Koninklijke Bibliotheek. ‘Organisatie en beleid - Geschiedenis van de KB’, *KB*. <https://www.kb.nl/organisatie/organisatie-en-beleid/geschiedenis-van-de-kb> (16 januari 2019).

⁷⁵ Pots, Roel. (2010) ‘Nationale instellingen’, in: *Cultuur, Koningen en Democraten – Overheid en Cultuur in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Booms: 49.

publiek werd opengesteld.⁷⁶ Toch was de toegankelijkheid toen nog niet zo groot als tegenwoordig. Dagelijks was de Nationale Bibliotheek van tien tot twee geopend en was gelegenheid de boeken in een daartoe aangewezen vertrek te raadplegen.⁷⁷ Het uitlenen van boeken gebeurde alleen bij hoge uitzondering en uitsluitend binnen de stad Den Haag.⁷⁸

In de Frans-Bataafse tijd werden ook allerlei initiatieven en besluiten genomen die de bevordering van een nationale taaleenheid zouden stimuleren.⁷⁹ Een taaleenheid zou bijdragen aan een nationale identiteit onder de bevolking van koninkrijk Nederland. Ondanks de aandacht voor een nationale taaleenheid en samenhangigheid was de vrijheid van drukpers binnen het koninkrijk toen nog niet van kracht.⁸⁰ Het Franse bestuur in het Nederlandse koninkrijk had wetten en reglementen ingevoerd waarvan de strekking was dat “de voortgang van de Verlichting belet zou blijven, de vrijheid van drukpers onderdrukt zou blijven.”⁸¹ Nadat Lodewijk Bonaparte geen koning meer was en Willem de Eerste aantrad, werd in 1815 een besluit voor vrijheid van drukpers gevolgd door “artikel 227 van de Grondwet waarin de vrijheid van drukpers en meningsuiting werd geregeld”.⁸² Opmerkelijk is dat de Nederlandse overheid zich niet geheel liberaal opstelde en zich ook niet afzijdig hield: zij gaf namelijk “duidelijk blijk van haar voorkeuren door auteurs die spreekbuis waren van verlichtmonarchaal-nationalistische denkbeelden aan te moedigen en criticasters te negeren.”⁸³ In 1815 verhef Willem de Eerste “de nationale auteurs Tollens en Loots tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw”.⁸⁴ Hiermee behoorden deze auteurs tot de canon van Nederland. Waar in de Frans-Bataafse tijd “de staat het voortouw in het vormingsproces van de inwoners tot staatsburgers had genomen”, kwam tijdens Willem de Eerste het initiatief bij de burgers te liggen: “Particulieren, en niet de overheid, dienden de dragers van de nationale identiteit te zijn.”⁸⁵

Na het aantreden van Willem de Eerste is de Koninklijke Bibliotheek van 1821 tot en met 1982 in opdracht van Willem de Eerste gevestigd in het pand Lange Voorhout 34 in Den

⁷⁶ Pots, Roel. (2010) ‘Nationale instellingen’, in: *Cultuur, Koningen en Democraten – Overheid en Cultuur in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Booms: 50.

⁷⁷ Pots (2010): 50.

⁷⁸ Idem.

⁷⁹ Pots (2010): 31 & 43.

⁸⁰ Idem.

⁸¹ Pots (2010): 72.

⁸² Idem.

⁸³ Idem.

⁸⁴ Idem.

⁸⁵ Idem.

Haag.⁸⁶ In 1982 verhuisde de Koninklijke Bibliotheek naar het huidige gebouw naast het Centraal Station van Den Haag.⁸⁷ De Nederlandse geschiedenis en het daarmee verbonden culturele erfgoed zijn sinds het einde van de twintigste eeuw beduidend sterker in de belangstelling komen te staan.⁸⁸ Eén van de belangrijkste componenten binnen het erfgoedbeleid zijn de archieven waar de Koninklijke Bibliotheek ook aan bijdraagt.⁸⁹ Bij de oprichting in 1789 was het al de bedoeling om het nationale erfgoed in gedrukte vorm te verzamelen.⁹⁰ Toch gebeurde dit “tot 1974 vrij willekeurig en pas sinds dat jaar verzamelt de Koninklijke Bibliotheek van iedere publicatie - het gaat hier om boeken, tijdschriften en kranten- die in Nederland verschijnt één exemplaar”.⁹¹ Al deze publicaties vormen de ‘Nederlandcollectie’ met alles uit of over Nederland. Sinds de jaren negentig verzamelt de Koninklijke Bibliotheek ook de digitale Nederlandse publicaties. Het streven naar toegankelijkheid van informatie uit de Koninklijke Bibliotheek wordt in de volgende zin samengevat en geplaatst in de huidige digitale tijd: “Alles is in de KB te zien, zoveel mogelijk ook online.”⁹²

2.1.2. *De historische ontwikkeling van de positie van de Koninklijke Bibliotheek in het licht van nationale identiteit*

De historische ontwikkeling van de Koninklijke Bibliotheek kan bekeken worden vanuit het perspectief van het eerder getheoretiseerde begrip nationale identiteit, waartoe *imagined community* behoort. Het oprichten van de Koninklijke Bibliotheek om de collectie boeken en handschriften van Willem de Vijfde te herbergen is volgens het denken van Anderson gedaan met het oog op erfgoed en het continueren van de natie.⁹³ Deze collectie is een belangrijke pijler van nationale identiteit: in het verlengde van nationale identiteit ontstaat vaak erfgoed, één van de pijlers waar de Koninklijke Bibliotheek zich mee bezig houdt. Op basis van

⁸⁶ Koninklijke Bibliotheek. ‘Organisatie en beleid - Geschiedenis van de KB’, KB. <https://www.kb.nl/organisatie/organisatie-en-beleid/geschiedenis-van-de-kb> (16 januari 2019).

⁸⁷ Idem.

⁸⁸ Pots, Roel. (2010) ‘Nationale instellingen’, in: *Cultuur, Koningen en Democraten – Overheid en Cultuur in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Booms: 383.

⁸⁹ Pots (2010): 383.

⁹⁰ Koninklijke Bibliotheek. ‘Organisatie en beleid - Geschiedenis van de KB’, KB. <https://www.kb.nl/organisatie/organisatie-en-beleid/geschiedenis-van-de-kb> (16 januari 2019).

⁹¹ Idem.

⁹² Idem.

⁹³ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

Andersons denken kan gesteld worden dat doordat de Republiek een koninkrijk werd er idealiter een gevoel van eenheid onder de bevolking zou ontstaan, van desintegratie naar continuïteit en vervolgens betekenisgeving en een nationale identiteit.⁹⁴ Een behoefte naar deze samenhang zou kunnen zijn ontstaan vanuit desintegratie na het vertrek van Willem de Vijfde en dat dit onder het bewind van Lodewijk Bonaparte resulteerde in een Nederlandse natie met een zogenaamde *imagined community*.⁹⁵ De boeken en handschriften van Willem de Vijfde zijn volgens het denken van Smith een voorbeeld van de niet-samenhangende componenten die de verbondenheid onder de leden van een gemeenschap in een natie aangeven: deze boeken en handschriften zijn verhalen, beelden en symbolen die een gedeelte van de geschiedenis van Nederland representeren.⁹⁶ Dit is een voorbeeld van het gedachtegoed van Smith: met het ontstaan van deze collectie werd de nadruk gelegd op de collectiviteit van in dit geval de Republiek der Verenigde Nederlanden en later het koninkrijk Nederland. Deze collectie dient als bindmiddel tussen een groep mensen met gedeelde herinneringen die hen onderscheiden van zogenaamde *outsiders*.⁹⁷ Het is wel belangrijk te benoemen dat een natie zoals Nederland zich volgens het gedachtegoed van Anderson zowel open als gesloten presenteert. Deze natie is namelijk een constructie en gevormd door taal. Iedereen kan zich daardoor te allen tijde aansluiten bij de *imagined community*.⁹⁸ Nederland is hiermee volgens Smiths denken een voorbeeld van een natie volgens het westerse model van nationale identiteit.⁹⁹ De collectie lijkt de start van het construeren van een nationale eenheid en nationale identiteit door middel van het herbergen van ontstaansverhalen van de natie. Toch kan volgens het westerse model van een natie en nationale identiteit zoals door Smith gepresenteerd, gesteld worden dat de nationale eenheid in Nederland geografisch gezien al veel eerder is ontstaan door de begrenzingen van het land. Nederland is een exemplarisch voorbeeld van het westerse model van nationale identiteit omdat dit een natie is die is ontstaan doordat de landsgrenzen letterlijk aanwezig waren in de vorm van de zee: “early Dutch saw themselves as formed by the high seas and as forging (literally) the earth they possessed and made their own.”¹⁰⁰

Het initiatief om de bevordering van een nationale taaleenheid te stimuleren in de tijd

⁹⁴ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

⁹⁵ Anderson (1983): 51.

⁹⁶ Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge: 187.

⁹⁷ Smith (1998): 187.

⁹⁸ Anderson (1983): 145.

⁹⁹ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

¹⁰⁰ Smith (1991): 9.

van Lodewijk Bonaparte is een voorbeeld van de ambitie om de *imagined community* van het huidige Nederland te creëren. Een taaleenheid zou bijdragen aan een nationale identiteit onder de inwoners van het koninkrijk Nederland: aan de *imagined community* waarmee zij zichzelf zouden identificeren met elkaar zonder de andere inwoners werkelijk allemaal te kennen.¹⁰¹ Dit is echter problematisch volgens het gedachtegoed van Edensor: volgens zijn denken zouden meerdere facetten moeten worden behandeld die Nederland als natie vormgeven om te kunnen spreken van een *imagined community*.¹⁰² Volgens het denken van Anderson kan gezegd worden dat het gedrukte woord deze nationale identiteit en een *imagined community* tot stand brengt en vrijheid in het uitbrengen van literatuur zorgt daardoor voor een vergroting van de vorming van nationale identiteit in de Republiek.¹⁰³ Deze *imagined community* werd echter ook niet gestimuleerd in de Frans-Bataafse tijd gezien het beletten van de Verlichting en de onderdrukking van de vrijheid van drukpers. Gesteld kan worden dat de vorming van nationale identiteit en- eenheid daardoor stagneerde. Een ander feit kan ook als stagnatie beschouwd worden namelijk dat de collectie vlak voor de komst van Lodewijk Bonaparte nog niet werd bewaard met de gedachte dat de Nederlandse bevolking toegang moest kunnen hebben tot dit erfgoed. Dit kan gezien worden als dat de identificering van de Nederlandse bevolking met de Nationale Bibliotheek, en indirect met de nationale canon, nog niet zo groot was als deze vanaf het begin van de oprichting zou kunnen zijn geweest. Dit kwam door de lage toegankelijkheid en het meer elitaire karakter van de instelling. Dit belette wellicht het bevorderen van de *imagined community* in de pas ontstane natie.

Het einde van de twintigste eeuw betekende een beduidend sterkere belangstelling voor Nederlands cultureel erfgoed, voor de Nederlandse geschiedenis en daarmee ook voor nationale identiteit: archieven zijn belangrijke componenten binnen erfgoedbeleid en de Koninklijke Bibliotheek draagt bij aan deze archivering. Gesteld kan worden dat dit aangeeft dat het nationalisme groter werd in Nederland. Nationalisme is volgens het gedachtegoed van Smith in dit geval geen ideologie of politieke vorm maar een cultureel fenomeen. Dit wordt hier exemplarisch doordat men in Nederland de nadruk meer ging leggen op cultureel erfgoed: sentiment en symbolisme werd gearhiveerd.¹⁰⁴

¹⁰¹ Anderson, Benedict. (1983) 'Imagined Communities', in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 49.

¹⁰² Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: viii Preface.

¹⁰³ Anderson, Benedict. (1983) 'Imagined Communities', in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

¹⁰⁴ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: vii. Introduction.

2.2.1. *De historische ontwikkeling van de positie van de British Library*

De British Library is een stuk ‘jonger’ dan de Nederlandse Koninklijke Bibliotheek: zij is opgericht in 1973.¹⁰⁵ De naam van deze nationale bibliotheek bevat geen koninklijke verwijzing; ondanks dat Groot-Brittannië net zoals Nederland een koningshuis heeft. De British Library bestaat daarnaast in tegenstelling tot de Koninklijke Bibliotheek uit twee vestigingen: een hoofdlocatie in Londen op St Pancras en een locatie in Yorkshire waar binnen de zogenaamde Boston Spa materiaal uitsluitend binnen de ruimte van de bibliotheek wordt uitgeleend.¹⁰⁶ De geschiedenis van de British Library kent een ander verloop dan de Koninklijke Bibliotheek. In 1971 kwam een aanbeveling vanuit het National Libraries Committee voor de oprichting van een nationale bibliotheek voor het gehele Verenigd Koninkrijk.¹⁰⁷ Hierop volgde de The British Library Act in 1972 die door het parlement werd goedgekeurd en vanaf 1 juli 1973 is de British Library geopend.¹⁰⁸ Deze Act zorgde ervoor dat een aantal instellingen op papier aan elkaar werden gekoppeld en daarmee tegenwoordig samen de British Library vormen.

Een aantal instellingen werden aan elkaar gekoppeld waaronder de bibliotheekafdelingen van het British Museum. Hiertoe behoorde ook de National Reference Library of Science and Innovation. Dit onderdeel is het meest bekende onderdeel van de instelling onder het publiek van de British Library.¹⁰⁹

In 1753 werden het British Museum en het Museum’s Department of Printed Books opgericht.¹¹⁰ Deze bibliotheek van het British Museum is binnen de afgelopen tweehonderd jaar uitgegroeid tot één van de grootste ter wereld met het recht op een kopie van het overgrote deel van het geprinte werk in het Verenigd Koninkrijk. Het gaat hier om boeken, kranten, kaarten en muziek. Deze oprichting van de afdeling van geprinte werken is rond dezelfde tijd ontstaan als de Koninklijke Bibliotheek, in de tijd van het Verlichtingsdenken in de achttiende eeuw. Ook de National Central Library en de National Lending Library for Science and Technology behoren sinds 1 juli 1973 tot de British Library.¹¹¹ In 1974 werden nog twee instellingen gekoppeld aan de British Library namelijk de British National

¹⁰⁵ British Library. ‘About Us – History of the British Library’, *BL*.
<https://www.bl.uk/aboutus/quickinfo/facts/history/> (24 januari 2019).

¹⁰⁶ Idem.

¹⁰⁷ Idem.

¹⁰⁸ Idem.

¹⁰⁹ Idem.

¹¹⁰ Idem.

¹¹¹ Idem.

Bibliography en de Office for Scientific and Technical Information.¹¹² In 1982 sloot nog een instelling zich aan bij de British Library die historisch gezien van betekenis was voor het Verenigd Koninkrijk, namelijk de India Office Library and Records.¹¹³ Deze bibliotheek werd van de Foreign and Commonwealth Office overgeheveld naar de British Library: het gehele archief dat was opgebouwd over Brits-Indië vanaf het begin van de Oost-Indische Compagnie in 1600 tot aan de onafhankelijkheid van deze Britse kolonie. Het Brits-Indië uit de tijd van koningin Victoria was een Britse kolonie en bestaat uit het grondgebied wat tegenwoordig onder andere India is. In 1983 wordt ook de British Institute of Recorded Sound onderdeel van de British Library: een instituut waar geluidsopnames zijn gearhiveerd.¹¹⁴ Heden ten dagen is de hernoemde Sound Archive één van de grootste geluidsarchieven ter wereld.¹¹⁵

De British Library als geheel, ontstaan door samenvoeging van alle hiervoor genoemde afdelingen, is formeel pas geopend in juni 1998 door de huidige koningin Elizabeth. Uit de volgende zin op de website van de British Library pretendeert de nationale instelling van national belang te zijn en deze status te hebben verworven sinds deze opening: “since then it has become firmly established as a major addition to London’s library, intellectual and cultural scene”.¹¹⁶ Verdere uitleg over deze verklaring blijft echter uit.

2.2.2. De historische ontwikkeling van de positie van de British Library in het licht van nationale identiteit

Het koppelen van een aantal instellingen aan de nieuw op te richten nationale bibliotheek van Groot-Brittannië duidt op het feit dat deze instellingen het waard zijn om als onmisbaar voor de Britse natie gezien te worden en bijdragen aan het Britse nationale erfgoed en aan de vorming van de Britse nationale identiteit. Het doen besluiten tot het koppelen van bepaalde instellingen met bepaalde collecties is een belangrijke pijler van nationale identiteit: deze gekoppelde instellingen en hun collecties zorgen voor een uitbreiding van de canonvorming van de Britse samenleving waarin de British Library is geplaatst. De keuzes voor bepaalde instellingen hebben te maken met de manier waarop Groot-Brittannië op de kaart word gezet door haar eigen regering en bevolking. Op een later moment, in 1973, werd de keuze pas

¹¹² British Library. ‘About Us – History of the British Library’, *BL*.
<https://www.bl.uk/aboutus/quickinfo/facts/history/> (24 januari 2019).

¹¹³ Idem.

¹¹⁴ Idem.

¹¹⁵ Idem.

¹¹⁶ Idem.

gemaakt dat een aantal instellingen Groot-Brittannië dusdanig representeerden dat deze bij de toen nieuwe British Library moesten worden aangesloten. Hier wordt verondersteld dat de *imagined community* van de natie Groot-Brittannië zich identificeert met de gekozen instellingen en hun collecties. Echter volgens het gedachtegoed van Smith kan worden gesteld dat deze *imagined community* niets met de werkelijkheid, met de daadwerkelijk 'sociologische realiteit van de natie' te maken heeft.¹¹⁷ Volgens Smith wordt de natie Groot-Brittannië op deze manier door Anderson voorgesteld als een cultureel artefact dat gerepresenteerd wordt door middel van deze collecties. Deze collecties die onder andere bestaan uit boeken zijn volgens het gedachtegoed van Anderson ook culturele artefacts.¹¹⁸ Volgens Smith is deze manier van het beschouwen van de natie Groot-Brittannië problematisch omdat op die manier de natie uit niets meer dan ingebeelde culturele representaties bestaat. Een andere ontwikkeling belet daarnaast potentieel ook de aansluiting met de *imagined community*. Zoals gezegd hebben de keuzes voor bepaalde instellingen te maken met de manier waarop Groot-Brittannië 'zichzelf op de kaart zet': de *imagined community* van de natie zou zich moeten identificeren met de gekozen instellingen en bijbehorende collecties, echter belet de groeiende etnische diversiteit in Groot-Brittannië tegenwoordig wellicht de vorming van de Britse *imagined community* die het potentieel publiek van de British Library zou moeten vormen.

De bibliotheekafdelingen van het British Museum zijn een voorbeeld van de eerder genoemde gekoppelde instellingen. In het licht van Andersons denken kan gezegd worden dat in de Verlichtingstijd de geprinte taal - en dus ook in bibliotheken- haar opmars maakte en het mogelijk maakte om verschillende talen in Groot-Brittannië te standaardiseren: dit was een belangrijke randvoorwaarde om nationaal bewustzijn te doen ontstaan.¹¹⁹ Deze Britse collectie geprinte taal zorgt volgens het gedachtegoed van Anderson voor nationaal bewustzijn en nationalisme in Groot-Brittannië en wordt door middel van dit voorbeeld van de gekoppelde bibliotheekafdelingen hier exemplarisch.¹²⁰ De koppeling met een andere (archieven)bibliotheek, namelijk met de India Office Library and Records aan de British Library, geeft aan dat het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië zich nog altijd verbonden voelt met haar eigen geschiedenis en nationale identiteit. Volgens het gedachtegoed van Gellner wordt nationalisme en nationale identiteit niet gecreëerd door in dit geval het

¹¹⁷ Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge: 137.

¹¹⁸ Smith. (1998): 137.

¹¹⁹ Anderson, Benedict. (1983) 'Imagined Communities', in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 56.

¹²⁰ Anderson (1983): 56.

Verenigd Koninkrijk als natie zijnde. Echter volgens hem zijn het de nationalistische bewegingen die naties definiëren en creëren waarvan het koloniale verleden van het Verenigd Koninkrijk een voorbeeld is.¹²¹ Canonvorming, erfgoed en het samenstellen van collecties en materiaal zijn belangrijke peilers van nationale identiteit die hier exemplarisch worden in het ‘thuisland’ van de Britse bevolking.¹²² Het is belangrijk om te constateren dat in het geval van de India Office Library het niet gaat om zoals volgens het gedachtegoed van Smith, de historische herinneringen die de Britse bevolking heeft aan hun thuisland en aan de rivieren, steden en kusten die betekenis geven aan ‘hun land’. Echter dat het in dit geval gaat over herinneringen aan een tijd waarin een ander, niet-westers land behoorde tot het westerse Verenigd Koninkrijk.¹²³ Gesteld kan dus worden dat de uitleg van Smith wellicht te beperkt is want door de India Office Library and Records te koppelen aan de nationale bibliotheek van Groot-Brittannië laat men zien dat de identiteit van de natie uit meerdere (historische) facetten bestaat dan louter die van het ‘thuisland Groot-Brittannië’. Het is belangrijk te realiseren dat een gemeenschap van mensen duidt op de *imagined community* van Groot-Brittannië en dat dit dus suggereert dat de Britse bevolking zich identificeert met elkaar. Terwijl het volgens Andersons denken in werkelijkheid gaat om een geconstrueerde en denkbeeldige gemeenschap die zich identificeert met bepaalde historische facetten die de natie van deze gemeenschap herbergt zoals het koloniale verleden in Brits-Indië.¹²⁴ De vraag is daarnaast wie in dit geval tot deze voorgestelde politieke gemeenschap behoort en zich identificeert met het koloniale verleden en wie niet: dit heeft potentieel gevolgen voor het publiek van de British Library.

2.3.1. *De historische ontwikkeling van de positie van de Deutsche Nationalbibliothek*

Waar in Nederland Willem de Vijfde de aanleiding was voor het oprichten van een nationale bibliotheek en in Groot-Brittannië de samenstelling van verschillende nationale instellingen, werden in Duitsland in 1912 een aantal partijen het eens over het feit dat een zogenaamde Deutsche Bücherei opgericht moest worden. In tegenstelling tot Groot-Brittannië en Nederland heeft Duitsland geen koningshuis en daarom is er ook geen koninklijke verwijzing

¹²¹ Gellner, Ernest. (1964) *Thought and Change*. London: Weidenfeld and Nicolson: 168.

¹²² Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

¹²³ Smith (1991): 9.

¹²⁴ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 56.

opgenomen in de naam van de nationale bibliotheek. De voorgestelde *Bücherei* zou zijn locatie vinden in Leipzig. De partijen die tot deze overeenstemming kwamen waren de stad Leipzig, het centrum van alle boekpublicerende organisaties in het Germaanse Rijk, het koninkrijk Saksen en de ‘Börsenverein der Deutschen Buchhändler zu Leipzig.’¹²⁵ Vanaf 1 januari 1913 kreeg de Deutsche Bücherei de opdracht om literatuur te verzamelen en deze te catalogiseren en tot slot om zowel Duitse als anderstalige literatuur die in Duitsland is gepubliceerd alsmede Duitse literatuur die in het buitenland werd gepubliceerd, gratis toegankelijk te maken voor de bevolking.¹²⁶ Het mandaat van de later benoemde Deutsche Nationalbibliothek luidde anders dan die van de oorspronkelijke Deutsche Bücherei: in tegenstelling tot andere nationale bibliotheken in andere landen, is deze beperkt tot enkel Duits-talige literatuur: “(...) German National Library’s mandate is limited to the collection and administration of exclusively German-language literature distinguishes it from the national libraries of many other countries, these being also charged with the acquisition of the most important foreign-language publications on their countries and thereby often developing into large general libraries with considerable collections of national and foreign literature.”¹²⁷

De traditioneel historische positie van de Deutsche Nationalbibliothek is zeker rond de oorlogsjaren 1939-1945 wat betreft hun historische positie op het gebied van nationale identiteit aan verandering onderhevig geweest, waarover later meer. In 1912 werd de Deutsche Bücherei in Leipzig opgericht, in 1947 de Deutsche Bibliothek in Frankfurt am Main, waar sinds 1970 ook het Deutsche Musikarchiv Berlin toe behoort.¹²⁸ Na de hereniging van Duitsland heeft de Deutsche Nationalbibliothek haar naam pas gekregen: de genoemde drie instellingen kwamen samen onder de naam ‘Die Deutsche Bibliothek’ en in 2006 werd de huidige naam ‘Deutsche Nationalbibliothek’ geïntroduceerd.¹²⁹

De positionering van de Deutsche Nationalbibliothek door de tijd heen heeft dus veel te maken met de positionering van de natie in de tijd. Ook de oorlogsjaren 1939-1945 hebben zoals eerder gezegd bijgedragen aan de traditioneel historische positie van de huidige

¹²⁵ Deutsche Nationalbibliothek. ‘About Us- History’, *Deutsche Nationalbibliothek*. https://www.dnb.de/EN/Wir/Geschichte/geschichte_node.html (27 januari 2019).

¹²⁶ Idem.

¹²⁷ Seefeldt, Jürgen & Syré, Ludger. (2011) 3. *Library Diversity – The German National Library (Deutsche Nationalbibliothek)*, in: ‘Portals to the Past and to the Future – Libraries in Germany’. Hildesheim Zürich New York: Georg Olms Verlag: 41.

¹²⁸ Deutsche Nationalbibliothek. ‘About Us- History’, *Deutsche Nationalbibliothek*. https://www.dnb.de/EN/Wir/Geschichte/geschichte_node.html (27 januari 2019).

¹²⁹ Idem.

Deutsche Nationalbibliothek. Tot 1933 had de toen nog Deutsche Bücherei in Leipzig behoort tot het Ministerie van Binnenlandse Zaken maar werd vanaf toen ondergeschikt aan de nazi-regering. Deze nazi-regering probeerde controle te krijgen over het gehele Duitse culturele en intellectuele leven.¹³⁰ De nationaalsocialistische Duitse arbeiderspartij kwam in 1933 aan de macht en NSDAP kantoren werden geïntroduceerd om “(...)metingen te monitoren voor versterkte culturele en spirituele overeenstemming”.¹³¹ De politieke ideologie van het nationaalsocialisme had indirect invloed op de nationale identiteit in Duitsland en op de positie van de Deutsche Bücherei in de natie. In 1937 zorgde de nazi-regering in Duitsland ervoor dat een aparte lijst ontstond van zogenaamde ongewenste literatuur die in de Deutsche Bücherei in Leipzig achter slot en grendel verdween.¹³² Deze lijst met ongewenste literatuur werd tussen 1939-1944 ook wel ‘List of documents in the Deutsche Bücherei kept under lock and key’ genoemd.¹³³ Vlak voor de oorlogsjaren werd de Deutsche Bücherei in Leipzig in 1940 niet meer onder de Börsenverein (*Börsenverein der Deutschen Buchhändler zu Leipzig*) opgenomen maar werd deze een instelling die in relatie stond tot de regering.¹³⁴ De Deutsche Bücherei stond nu onder invloed en gezag van de nazi-regering en daarmee veranderde haar positie.¹³⁵ De nationale geschiedenis van Duitsland werd nog slechts voor een bepaald gedeelte gerepresenteerd: op een manier waarop deze strookte met de ideologie van de nazi-regering.¹³⁶

Na de oorlog, in november 1945, werd de Deutsche Bücherei in Leipzig opnieuw geopend. Duitsland is op dat moment verdeeld in vier zones en de Deutsche Bücherei verloor haar centrale positie als zijnde archiefbibliotheek.¹³⁷ In de westelijke delen van Duitsland werd al snel getracht om opnieuw boekhandels en bibliotheken op te richten, vooral in Frankfurt am Main. In 1946 werd de heroprichting van een Duits archiefbibliotheek geïnitieerd die in Frankfurt am Main werd geplaatst.¹³⁸ De stad Frankfurt en ook de Amerikaanse militaire regering die nog in Duitsland gestationeerd was, steunde de geplande archiefbibliotheek door

¹³⁰ Seefeldt, Jürgen & Syré, Ludger. (2011) 3. *Library Diversity – The German National Library (Deutsche Nationalbibliothek)*, in: ‘Portals to the Past and to the Future – Libraries in Germany’. Hildesheim Zürich New York: Georg Olms Verlag: 41.

¹³¹ Idem.

¹³² Deutsche Nationalbibliothek. ‘About Us- History’, *Deutsche Nationalbibliothek*. https://www.dnb.de/EN/Wir/Geschichte/geschichte_node.html (27 januari 2019).

¹³³ Idem.

¹³⁴ Idem.

¹³⁵ Idem.

¹³⁶ Idem.

¹³⁷ Idem.

¹³⁸ Idem.

middel van personeel en financiën.¹³⁹ Op 4 november 1946 kreeg de bibliotheek de naam ‘Deutsche Bibliothek’. Toen in 1949 de Duitse Democratische Republiek ontstond vormde zich een deling tussen Oost en West die tot het jaar 1990 zou duren. Gedurende deze periode was de bibliotheek in Leipzig wederom een aantal decennia niet de nationale bibliotheek die Duitsland in zijn geheel representeerde.¹⁴⁰

Na 1969 geeft het parlement goedkeuring aan de Deutsche Bibliothek om als een federale organisatie onder het publieke recht verder te gaan. De ‘federale republiek van Duitsland’ wordt de enige bron van ondersteuning voor de Deutsche Bibliothek en daarmee wordt deze geïdentificeerd als zijnde de centrale archiefbibliotheek van Duitsland.¹⁴¹ In de jaren die volgen wordt duidelijk dat de nationale bibliotheek van Duitsland bezig is met het (her)opbouwen van een nationale positie en daarmee als instelling bijdraagt aan de nationale identiteit van Duitsland. In 1970 wordt de Deutsche Bücherei als onderdeel van de Deutsche Bibliothek benoemd: als zijnde de centrale coördinerende instantie voor bibliografieën en bibliografisch werk in de Duitse democratische republiek en in 1971 begint deze met het opstellen van een Duitse nationale bibliografie.¹⁴² In 1992 wordt op 23 juni de zogenaamde ‘Anne-Frank-Shoah-Bibliothek of the Deutsche Bücherei Leipzig’ officieel aan het publiek gepresenteerd en is vanaf dan ook geopend.¹⁴³

Op 29 juni 2006 ging de wet ten aanzien van de Duitse nationale bibliotheek van kracht en dit betekende een uitbreiding van de collectie door middel van online publicaties.¹⁴⁴ Dit leidde tot het uitgebreid verzamelen, catalogiseren en opslaan van publicaties die deel uitmaken van het Duitse culturele erfgoed. Hierdoor werd de nationale identiteit van Duitsland wederom onderhevig aan verandering in een al constant veranderende natie. In 2008 gebruikt de Deutsche Nationalbibliothek voor het eerst haar nieuwe logo en in 2010 wordt de Deutsche Nationalbibliografie als een gratis toegankelijk online document gepresenteerd.¹⁴⁵ Een feit dat net zoals bij de Koninklijke Bibliotheek in Nederland een

¹³⁹ Deutsche Nationalbibliothek. ‘About Us- History’, *Deutsche Nationalbibliothek*. https://www.dnb.de/EN/Wir/Geschichte/geschichte_node.html (27 januari 2019).

¹⁴⁰ Melching, Willem. (2008) ‘De deling van Duitsland’, *Historisch Nieuwsblad*. <https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/24890/de-deling-van-duitsland.html> (14 juni 2019).

¹⁴¹ Deutsche Nationalbibliothek. ‘About Us- History’, *Deutsche Nationalbibliothek*. https://www.dnb.de/EN/Wir/Geschichte/geschichte_node.html (27 januari 2019).

¹⁴² Idem.

¹⁴³ Idem.

¹⁴⁴ Idem.

¹⁴⁵ Idem.

indicatie is van het streven naar toegankelijkheid van de (nationale) collectie in de huidige digitale tijd.

2.3.2. *De historische ontwikkeling van de positie van de Deutsche Nationalbibliothek in het licht van nationale identiteit*

Op basis van Andersons denken kan gesteld worden dat uit de keuze voor het mandaat van de Deutsche Nationalbibliothek een groter gevoel van nationalisme in Duitsland blijkt te bestaan dan in Groot-Brittannië en Nederland. De Duitse taal zorgt voor nationalisme en versterkt daarmee idealiter de Duitse *imagined community* en nationale identiteit na de oorlog.¹⁴⁶ De vraag hierbij is echter wie zich na de oorlog nog identificeerde met welke *imagined community*: de natie bestond uit grote verdeeldheid. In twee leidende maar meer algemene bibliotheken, namelijk de Staatsbibliothek zu Berlin en de Bayerische Staatsbibliothek zu München, wordt ook een collectie buitenlandse literatuur in andere talen behouden.¹⁴⁷ Een reden voor deze keuze kan zijn dat Duitsland voor een lange periode geen nationale bibliotheek heeft gehad als gevolg van “territorial fragmentation and internal political polarities.”¹⁴⁸

De ongewenste literatuur tussen 1939-1945 behoort tot de canon van Duitsland die tot dan toe onderdeel was van de nationale identiteit van Duitsland. Gesteld kan worden dat juist tijdens deze oorlogsjaren een grote nadruk kwam te liggen op nationale identiteit. De Deutsche Bücherei is gebouwd op geprinte taal en informatieoverdracht en de nazi-regering probeerde door censuur toe te passen op bepaalde literaire werken, een bepaald nationalisme te creëren. Op basis van Andersons denken kan gesteld worden dat het verbieden van toegang tot bepaalde literatuur in de oorlog zorgde voor het construeren van een opgelegd nationaal bewustzijn en voor de nazi-regering idealiter ook een nationale eenheid. Deze na te streven Duitse nationale eenheid wordt volgens het denken van Smith geconstrueerd door middel van verhalen, beelden, symbolen en het representeren van de geschiedenis.¹⁴⁹ In nazi-Duitsland was dit duidelijk het geval: dit gebeurde onder andere door middel van het symbool van het

¹⁴⁶ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 56.

¹⁴⁷ Seefeldt, Jürgen & Syré, Ludger. (2011) 3. *Library Diversity – The German National Library (Deutsche Nationalbibliothek)*, in: ‘Portals to the Past and to the Future – Libraries in Germany’. Hildesheim Zürich New York: Georg Olms Verlag: 41.

¹⁴⁸ Seefeldt & Syré (2011): 38.

¹⁴⁹ Anderson (1983): 56 & Smith (1998) *Nationalism and Modernism*: 187.

hakenkruis dat op een nieuwe manier ingezet werd en dat symbool ging staan voor de Arische volkeren in Europa als enige ‘goede ras’.¹⁵⁰ Deze symboliek werd via verhalen en beelden verspreid. Edensor en Smith stellen dat nationale identiteit uit meer bestaat dan literatuur en taal, toch blijkt dat geprinte taal in nazi-Duitsland voor een groot deel heeft gezorgd voor nationalisme. De door Anderson genoemde geprinte taal als belangrijke randvoorwaarde voor nationalisme wordt hier exemplarisch. Gesteld kan worden dat ten tijde van de censuur op bepaalde literaire werken van de Deutsche Bücherei zich in Duitsland een specifieke vorm van nationale identiteit ontwikkelde door de nazi-regering. In dit geval gaat het om het politiek ideologische nationaalsocialisme dat zorgde voor uitsluiting van bepaalde (niet Arische) bevolkingsgroepen in de samenleving van Duitsland die zich niet aangesloten voelden bij het nationaalsocialistische regime. In dit geval mochten deze niet-Arische bevolkingsgroepen zich ook niet aangesloten voelen bij het regime. Dit is een voorbeeld van de niet-samenhangende componenten van een natie en nationale identiteit waar Smith over spreekt.¹⁵¹ Nationale identiteit bestaat uit etnische, culturele en politieke elementen en ten tijde van een specifieke ontwikkeling zoals die van de nazi-regering in Duitsland, zal nooit iedere bewoner van de natie zich aangesloten voelen bij hun natie.¹⁵² In plaats van een cultureel systeem overheersde hier een politieke ideologie. Hier lijkt tevens het door Smith besproken westerse model van nationale identiteit waarbij het draait om traditie, taal en landsgrenzen tijdelijk te zijn omgezet in het etnische model van nationale identiteit: de focus op Arische volkeren die ontstond voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog duidt op het benadrukken van een gemeenschap die is gevormd door te selecteren op waar je geboren bent, binnen welke stam of bevolking, en de in dit geval daarbij behorende uiterlijke kenmerken.¹⁵³ In dit geval van een oorlogssituatie, gaat Andersons gedachtegoed over een zowel open als gesloten natie waarbinnen men ten alle tijden ‘uitgenodigd’ kan worden in de *imagined community* niet meer op.¹⁵⁴ Ook ten tijde van de Duitse Democratische Republiek was één voorgestelde gemeenschap waartoe iedereen ‘uitgenodigd kon worden’ niet mogelijk: deze ontwikkeling werd beperkt door de geografische scheiding van Duitsland.

Op basis van Andersons denken kan gesteld worden dat het oprichten van een nieuwe

¹⁵⁰ Historiek. *Geschiedenis van het hakenkruis*. (<https://historiek.net/geschiedenis-van-het-hakenkruis/514/>) (15 juni 2019).

¹⁵¹ Smith, Anthony. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 15.

¹⁵² Smith (1991): 15.

¹⁵³ Smith (1991): 11.

¹⁵⁴ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 145.

ationale bibliotheek in Duitsland na de Tweede Wereldoorlog en het gevoel van desintegratie onder het Duitse volk benadrukt dat men tradities en de continuïteit van het voortbestaan van Duitsland als prioriteit beschouwde en dat literatuur daarbij een belangrijke rol speelde.¹⁵⁵ De naam van de nieuwe bibliotheek, 'Deutsche Bibliothek' geeft aan dat de bibliotheek na de oorlog haar nationale positie heeft teruggewonnen. Volgens het gedachtegoed van Anderson kan gesteld worden dat het benadrukken van de continuïteit van het voortbestaan van Duitsland belangrijk was voor het heropbouwen van een nationale identiteit en om zo de voorgestelde politieke gemeenschap van Duitsland opnieuw vorm te geven.¹⁵⁶ Waar Anderson spreekt over de desintegratie na het afnemen van religie ten tijde van de Verlichting, gaat het in dit geval om desintegratie na de Tweede Wereldoorlog. De behoefte ontstond om het idee van eendracht van de natie Duitsland zoals men deze kende tijdens de oorlog, om te zetten in continuïteit en vervolgens betekenisgeving door in de naam van de nationale bibliotheek te focussen op Duitsland.¹⁵⁷ Wel kan men zich afvragen voor wie precies het belangrijk was om de continuïteit voort te zetten: de *imagined community* van Duitsland is volgens het gedachtegoed van Anderson een denkbeeldige gemeenschap.¹⁵⁸ De verdwijning tijdens, en de latere wederkeer na de oorlog, van bepaalde materialistische uitingen zoals canon, literaire collecties en de nationale vlag, geven volgens het gedachtegoed van Smith de complexiteit en veranderlijkheid van een natie en van nationale identiteit aan. En daarmee ook de complexiteit van het continueren van een voorgestelde politieke gemeenschap na de oorlog, de *imagined community*.¹⁵⁹

In 1971 begint de Deutsche Bücherei in Leipzig met het opstellen van een Duitse nationale bibliografie en in 1992 wordt de zogenaamde 'Anne-Frank-Shoah-Bibliothek of the Deutsche Bücherei Leipzig' officieel aan het publiek gepresenteerd. Deze ontwikkeling geeft een bewuste keuze aan voor het vormen van een bepaalde canon en van een bepaald erfgoed dat hierdoor onderdeel wordt van de nationale identiteit van Duitsland. Uit deze Shoah-Bibliotheek blijkt de aandacht voor de historische achtergrond van Duitsland. Waar tijdelijk stagnatie optrad in de jaren 1940-1945 doordat oorspronkelijke Duitse tradities, canon, landsverhalen en symbolen verboden werden, werden deze pijlers van nationale identiteit later weer opgepakt. Dit wil niet zeggen dat nationale identiteit ten tijde van de oorlogsjaren geen

¹⁵⁵ Anderson (1983) 'Imagined Communities', in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

¹⁵⁶ Anderson (1983): 51.

¹⁵⁷ Idem.

¹⁵⁸ Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge: 137.

¹⁵⁹ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 15.

rol speelde: zoals eerder gesteld ontstond wellicht juist in die tijd het bewustzijn van de nationale identiteit van Duitsland zoals deze was of idealiter ooit weer opgebouwd zou kunnen worden.

2.4. Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat de Koninklijke Bibliotheek, de British Library en de Deutsche Nationalbibliothek alle drie een andere traditioneel historische positie kennen. Dit maakt dat alle drie de nationale bibliotheken op een andere manier een rol op zich nemen in de vorming van nationale identiteit in hun land. Ondanks het feit dat bijvoorbeeld alle drie de landen waarin de nationale bibliotheken zijn gesitueerd de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt, is het effect op de rol van de bibliotheek bij de vorming van nationale identiteit in Groot-Britannië en Nederland anders dan het effect dat deze gebeurtenis heeft gehad op Duitsland. Ditzelfde geldt voor het koloniale verleden dat Groot-Brittannië en Nederland kennen maar waar de British Library duidelijk meer aandacht aan besteedt dan dat de Koninklijke Bibliotheek doet.

Hoofdstuk 3:

De nationale bibliotheken en hun bijdrage aan de vorming van nationale identiteit: de beleidsanalyse

In dit hoofdstuk is de beleidsanalyse uitgevoerd van de huidige beleidsplannen van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de British Library in London en van de Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig. De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat is hoe bepaalde doelstellingen, gedachten en initiatieven van de nationale bibliotheken bijdragen aan de rol die deze op zich nemen in de vorming van nationale identiteit in Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland. De beleidsplannen bevatten indirect reacties op het debat over nationale identiteit in de maatschappij, onder andere in de doelstellingen en ambities die de drie nationale bibliotheken hebben. Eén van deze doelstellingen is om een zo breed mogelijk publiek aan te spreken. In het kader van de publieke initiatieven die de drie nationale bibliotheken ontplooiën, is gekeken naar onder andere boekpublicaties, agenda's voor tentoonstellingen en meer om het publiek te bereiken en om de collectie toegankelijker te maken. Deze initiatieven ondersteunen, aanvullend op de beleidsplannen, bij het maken van de beleidsanalyse.

3.1.1. *Het beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek*

Het huidige beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag is geschreven voor de periode 2018-2022. Het bestaat uit vijfendertig pagina's en draagt de titel *Werken met Woorden*.¹⁶⁰ In het voorwoord wordt gesproken over de doelstelling van de Koninklijke Bibliotheek om “vanuit de kracht van het geschreven woord bij te dragen aan een slimmer, vaardiger en creatiever Nederland.”¹⁶¹ Een ontwikkeling die gaande is in Nederland lijkt hier te worden ondersteund door de nationale instelling namelijk het streven naar het zijn van een participatiesamenleving. Deze ontwikkeling wordt langzaam onderdeel van de nationale identiteit: de Nederlander dient zelfstandiger en vaardiger te worden om zichzelf te informeren waar nodig. Verder wordt benoemd dat de Koninklijke Bibliotheek een positieve impact wil hebben op de Nederlandse samenleving. Deze ambitie is gekoppeld aan de

¹⁶⁰ Koninklijke Bibliotheek. (2018) *Beleidsplan Koninklijke Bibliotheek 2019-2022 – Werken met Woorden*. https://www.kb.nl/sites/default/files/docs/beleidsplan_kb_2019-2022.pdf (18 februari 2019) Den Haag: Koninklijke Bibliotheek.

¹⁶¹ Koninklijke Bibliotheek (2018): 3.

duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (de Sustainable Development Goals).¹⁶² Samen met partners wil de Koninklijke Bibliotheek bijdragen aan de publieke toegang tot informatie, het bevorderen van wetenschap, het vergroten van de geletterdheid en het bewaren en beschikbaar stellen van erfgoed.¹⁶³ De publieke toegang tot informatie is met het openstellen van de toen nog Nationale Bibliotheek in de achttiende eeuw een recht van elke Nederlander geworden en dit recht op informatie wil men behouden. Dit recht op informatie lijkt hier door de Koninklijke Bibliotheek als onderdeel van de nationale identiteit te worden gezien. De Koninklijke Bibliotheek is een instelling die gebouwd is op taal en informatieoverdracht is daarbij een hoofdtaak. Het bewaren en beschikbaar stellen van erfgoed duidt het belang aan van de Koninklijke Bibliotheek om nationale geschiedenis en nationaal bewustzijn te behouden en te stimuleren en daarmee ook bij te dragen aan het onderhouden van nationale identiteit. Dit is een voorbeeld van waar Smith over schrijft wanneer hij stelt dat nationale identiteit in westerse landen, in dit geval het ‘thuisland’ Nederland, continuïteit en traditie van een land waarborgt.¹⁶⁴ Ook wekt het voorwoord de suggestie dat de Koninklijke Bibliotheek de Nederlandse participatiesamenleving en de zelfredzaamheid als onderdeel ziet van de Nederlandse nationale identiteit en dat taal daarin de drijvende kracht is: “(...)vanuit de kracht van het geschreven woord. Dat geschreven woord legt verhalen, betogen en ideeën vast, gedrukt en digitaal. Als mensen daarmee omgaan, door te lezen, leren of onderzoek te doen, heeft dat impact op hun leven.”¹⁶⁵ Tot slot wordt in het voorwoord gesproken over het Netwerk Digitaal Erfgoed waarmee de Koninklijke Bibliotheek samenwerkt om “het geheugen van Nederland in alle verschijningsvormen zichtbaar, bruikbaar en houdbaar te maken”.¹⁶⁶ Hier draagt de Koninklijke Bibliotheek bij aan de vorming van een onderdeel van nationale identiteit, namelijk aan erfgoed. Op basis van Smiths denken kan gesteld worden dat dit ‘geheugen van Nederland’ refereert aan het ‘thuisland’ Nederland waar historische herinneringen en associaties zijn geherbergd.¹⁶⁷ Door Nederlands erfgoed te behouden, wat zoals beschreven in hoofdstuk twee is begonnen met de boeken en handschriften van Willem de Vijfde, ontstaat een nationaal bewustzijn. Indirect benadrukt de Koninklijke Bibliotheek hiermee ook dat het behouden van nationale identiteit

¹⁶² VN. (2018) Bibliotheken & de duurzame samenleving – Sustainable development Goals - VN Agenda 2030.

¹⁶³ Koninklijke Bibliotheek (2018): 3.

¹⁶⁴ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

¹⁶⁵ Koninklijke Bibliotheek (2018): 3.

¹⁶⁶ Idem.

¹⁶⁷ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

belangrijk is: tradities en continuïteit van het voorbestaan van Nederland. ‘Het geheugen van Nederland’ legt nadruk op het ontstaan en continueren van collectiviteit onder de Nederlanders.¹⁶⁸

In hoofdstuk één van het beleidsplan wordt gefocust op het stimuleren van lezen, het vergroten van digitale geletterdheid, wetenschappelijk onderzoek en op het ‘vieren’ van het geschreven woord.¹⁶⁹ Gesteld wordt dat de Nederlandse samenleving sterk aan het veranderen is, zeker op digitaal gebied.¹⁷⁰ Digitalisering zegt niet direct iets over hoe de Koninklijke Bibliotheek een rol op zich neemt in de vorming van nationale identiteit, zo lijkt het. Toch wordt in deze inleiding ook gesteld dat sturing binnen deze digitalisering nodig is om onder andere eenzaamheid in de Nederlandse samenleving tegen te gaan: dit verwijst naar de collectiviteit onder de bevolking en naar de Nederlandse *imagined community*.¹⁷¹ Hier lijkt de Koninklijke Bibliotheek een rol op zich te nemen in de vorming van nationale identiteit door te stellen dat collectiviteit onder de bevolking en het niet uitsluiten van bepaalde kwetsbare groepen onderdeel is van het Nederlanderschap en daarmee van de nationale identiteit van Nederland. In dit licht wordt ook de kracht van het netwerk en van samenwerken benoemd: “Als landelijke digitale openbare bibliotheek willen we Nederlanders gebruiksvriendelijk en laagdrempelig digitaal laten lezen. Als regisseur in het stelsel van openbare bibliotheken werken we aan een krachtig netwerk van openbare bibliotheken, die in het hart van hun gemeenschap actief is en bijdraagt aan een geïnformeerde, geïnspireerde en betrokken samenleving.”¹⁷² De Koninklijke Bibliotheek benoemt hier haar verantwoordelijkheid om de Nederlandse gemeenschappen, *communities*, en het grotere geheel in de vorm van de Nederlandse samenleving, de *imagined community* betrokken en actief te houden. Dit refereert aan het denken van Anderson namelijk aan het ‘thuisvoelen’ en naar het aangesloten of betrokken voelen bij de Nederlandse (informatie)maatschappij.¹⁷³ Naast het zorgen voor een betrokken samenleving wordt ook hier weer gerefereerd aan de doelstellingen van de Verenigde Naties om mee te helpen aan een duurzame samenleving: “Samen met onze bestuurders en medewerkers hebben we voor dit beleidsplan gekeken waar in de samenleving we een verschil kunnen maken. De ‘to-do-lijst van de mensheid’ gevormd door de duurzame

¹⁶⁸ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

¹⁶⁹ Koninklijke Bibliotheek (2018): 4.

¹⁷⁰ Koninklijke Bibliotheek (2018): 7.

¹⁷¹ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

¹⁷² Koninklijke Bibliotheek (2018): 7.

¹⁷³ Anderson (1983): 49.

ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (...) is daarbij onze leidraad.”¹⁷⁴ Hier lijkt de Koninklijke Bibliotheek te stellen dat de taak om bij te dragen aan duurzaamheid onderdeel is van Nederlandse nationale identiteit: uit deze ambitie blijkt verantwoordelijkheidsgevoel voor een duurzamere wereld en dit lijkt door de Koninklijke Bibliotheek te worden gezien als onderdeel van het Nederlandschap. Dat collectiviteit en het voorkomen van uitsluiting van bepaalde groepen in de Nederlandse *imagined community* een onderdeel van de nationale identiteit is voor de Koninklijke Bibliotheek, blijkt ook uit het volgende: “(...) digitalisering (...) veel mogelijkheden voor ontwikkeling en interactie ontstaan, maar het vergroot ook de ongelijkheid in de Nederlandse samenleving”.¹⁷⁵ Doordat volgens het beleidsplan, ruim “2,5 miljoen Nederlanders onvoldoende geletterd zijn om mee te doen” dient hier nog een slag gemaakt te worden.¹⁷⁶ De Koninklijke Bibliotheek verbindt de goede positie die Nederland heeft op het gebied van digitalisering aan de nog te verbinden Nederlandse inwoners in Nederland, oftewel in de *imagined community*.¹⁷⁷ De vraag kan hier gesteld worden hoe deze groep onvoldoende geletterden te bereiken is: dit is een complexe opdracht. Vervolgens moet deze groep zich ook nog identificeren met het deel van de Nederlandse bevolking die geletterd is, waardoor de *imagined community* van Nederland hypothetisch gezien completer zou worden.

Het verbinden van mensen in de Nederlandse samenleving wordt in dit hoofdstuk ook indirect behandeld door te benoemen dat: “(...) het lezen van literatuur mensen leert zich te verplaatsen in andere mensen en omgevingen (...) We vinden het belangrijk dat mensen verleid worden om meer te lezen en uitgedaagd worden om ook andere boeken te lezen dan wat ze meestal kiezen.”¹⁷⁸ Hieruit komt naar voren dat het verbreden van je kennis en referentiekader door de Koninklijke Bibliotheek gezien wordt als een onderdeel van het Nederlandschap. Echter kan hier volgens het denken van Edensor gesteld worden dat de Koninklijke Bibliotheek een aantal andere manieren waarop een natie wordt ‘voorgesteld’ en waarmee de verbondenheid en het inlevingsvermogen onder burgers kan worden vergroot,

¹⁷⁴ Koninklijke Bibliotheek. (2018) *Beleidsplan Koninklijke Bibliotheek 2019-2022 – Werken met Woorden*. https://www.kb.nl/sites/default/files/docs/beleidsplan_kb_2019-2022.pdf (18 februari 2019) Den Haag: Koninklijke Bibliotheek: 8.

¹⁷⁵ Koninklijke Bibliotheek (2018): 8.

¹⁷⁶ Koninklijke Bibliotheek (2018): 13.

¹⁷⁷ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

¹⁷⁸ Koninklijke Bibliotheek (2018): 15.

vergeten wordt.¹⁷⁹ Het verbinden van mensen zou volgens het denken van Edensor succesvoller zijn als de Koninklijke Bibliotheek naast het uitdagen van burgers om een verscheidenheid aan boeken te lezen, ook zou focussen op de meer lage cultuur zoals de Nederlandse sport, dans, theater, populaire muziek, mode en dergelijke.¹⁸⁰ De verbinding tussen Nederlanders begint volgens het denken van Jeffrey Weeks met het vormen van een zelf-identiteit en dit wordt hier indirect benoemd.¹⁸¹ Men sluit zich dan pas figuurlijk aan bij de Nederlandse *imagined community* waardoor nationalisme en nationale identiteit voor Nederland idealiter worden versterkt en onderhouden.¹⁸²

Verder lijkt de Koninklijke Bibliotheek een rol op zich te nemen in de vorming van nationale identiteit door het nut van collectiviteit te benadrukken. Om ervoor te zorgen dat iedere Nederlander zich aangesloten voelt bij de Koninklijke Bibliotheek, streeft de nationale instelling ernaar om maatwerk toe te passen: “Onze klanten zijn net zo divers als onze collectie. We weten dat er niet één vorm van lezen is die voor iedereen volstaat, maar dat mensen dat op verschillende momenten op verschillende manieren willen doen, op papier of digitaal, via luisterboeken of via tekst.”¹⁸³ Ook voor Nederlanders met een leesbeperking wil de Koninklijke Bibliotheek zo toegankelijk mogelijk worden: “Toegankelijkheid voor mensen met een (lees)beperking is nog lang niet vanzelfsprekend (..) Wij dragen bij aan ‘Onbeperkt meedoen’, waarmee Nederland het VN-verdrag voor rechten voor personen met een handicap (2016) implementeert.” Hier wordt taal en kunnen lezen als verbindende factor voor de Nederlandse *imagined community* gepresenteerd. In dit geval wordt een element van het westerse model van nationale identiteit besproken, het verbinden door taal.¹⁸⁴ Een belangrijke gedachte bij het willen verbinden van alle groeperingen in Nederland, is dat dit in de huidige tijd lastig is: de diversiteit aan etnische groeperingen neemt de laatste jaren toe. Het is volgens Anderson mogelijk om jezelf ‘uit te nodigen’ binnen een *imagined community* en dat dit “not by blood” bepaald hoeft te zijn: dit beschouw ik gezien de groeiende etnische groeperingen als een uitdaging voor de Koninklijke Bibliotheek.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Edensor, Tim. (2002): *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: 7.

¹⁸⁰ Edensor, Tim. (2002): 7.

¹⁸¹ Weeks, Jeffrey. (1990) ‘The Value of Difference’, in: J. Rutherford (ed.) *Identity: Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart: 89.

¹⁸² Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 50.

¹⁸³ Koninklijke Bibliotheek (2018): 15.

¹⁸⁴ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

¹⁸⁵ Anderson (1983): 145.

In hoofdstuk twee lijkt de Koninklijke Bibliotheek het belang van het kennen van het geschreven woord als onderdeel van het Nederlandschap te benoemen. Hier wordt behandeld hoe de Koninklijke Bibliotheek voor het ‘geschreven woord gaat zorgen’ de komende jaren.¹⁸⁶ Dit duidt erop dat het behouden van literatuur en informatie in het algemeen als belangrijk wordt bevonden door de Koninklijke Bibliotheek voor elke Nederlander omdat deze dient te participeren in de Nederlandse samenleving, zelfstandig dient te zijn en voldoende kennis dient te hebben om vaardiger te worden. Daarnaast is het geschreven woord onderdeel van een collectie die onder andere nationale geschiedenis representeert en deze vormt dus een onderdeel van nationale identiteit van Nederland. In het voorstukje van dit hoofdstuk wordt gesteld dat dit niet verloren moet gaan: “Eén van de kerntaken van de Koninklijke Bibliotheek is het vastleggen van het geschreven woord van nu voor de toekomst.”¹⁸⁷ De afgelopen jaren is gewerkt aan een nieuw Digitaal Magazijn en ook het fysieke magazijn van de Koninklijke Bibliotheek gaat de komende jaren veranderen: “De huidige huisvesting van de Koninklijke Bibliotheek is niet geschikt voor de toekomst (...) een nieuw magazijn waarin het klimaat en het veiligheidsregime optimaal zijn. We denken zo onze fysieke collecties veiliger, duurzamer, efficiënter en goedkoper te kunnen beheren.”¹⁸⁸ Deze ontwikkelingen geven aan dat de Koninklijke Bibliotheek een rol op zich wil nemen in de vorming van nationale identiteit omdat de instelling het van belang vindt om collecties te bewaren waarvan een deel nationaal erfgoed is of gaat worden. Kennis nemen van het geschreven woord en te allen tijde toegang hebben tot deze collecties lijkt hier een onderdeel van de Nederlandse nationale identiteit te zijn voor de Koninklijke Bibliotheek. Alhoewel de collectie wordt bewaard wordt een andere belangrijke pijler van nationale identiteit, namelijk de canonvorming van Nederlandse literatuur, niet door de Koninklijke Bibliotheek zelf gedaan. Dit wil zeggen, het samenstellen en het maken van keuzes binnen collecties en het uitgeven van een boek zoals *De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek* werken indirect natuurlijk altijd canoniserend maar dit is niet het opzettelijke doel van de nationale instelling, aldus dr. Gerard Bouwmeester, directiesecretaris van de Koninklijke Bibliotheek. Dit met het oog op het onafhankelijke en objectieve karakter van de nationale instelling: later

¹⁸⁶ Koninklijke Bibliotheek. (2018) *Beleidsplan Koninklijke Bibliotheek 2019-2022 – Werken met Woorden*. https://www.kb.nl/sites/default/files/docs/beleidsplan_kb_2019-2022.pdf (18 februari 2019) Den Haag: Koninklijke Bibliotheek:18.

¹⁸⁷ Koninklijke Bibliotheek (2018): 20.

¹⁸⁸ Koninklijke Bibliotheek (2018): 21.

meer over het boek *De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek*.¹⁸⁹

In hoofdstuk drie wordt de digitale infrastructuur ‘voor het geschreven woord’ besproken.¹⁹⁰ In dit hoofdstuk wordt geen reflectie op het potentiële publiek van de Koninklijke Bibliotheek gepresenteerd en geen reflectie over de rol die de instelling op zich neemt in de vorming van nationale identiteit in Nederland.

In hoofdstuk vier wordt in zekere zin het bewustzijn gedeeld van het feit dat onder andere de omgeving, de burger, de gemeenschap, het van en met elkaar leren en het bereiken van de doelgroepen belangrijke pijlers en onderdeel lijken te zijn van nationale identiteit voor de Koninklijke Bibliotheek: “De industriële samenleving is veranderd in een informatiemaatschappij, waarin onderlinge verbindingen nog altijd toenemen. (...) We zien dat omgevingsbewustzijn en een lerende instelling belangrijke eigenschappen zijn geworden van elke organisatie, ook voor publieke instellingen als de onze. We zien dat de schaal van activiteiten verandert: wetenschap en technologie kennen een wereldwijd speelveld, terwijl lokale verbindingen juist essentieel zijn voor gemeenschapszin en burgerschap.”¹⁹¹

Bovengenoemde pijlers houden verband met de (lokale) *imagined communities* waarin de Nederlandse burger zich ‘thuis’ en verbonden kan voelen met de andere landgenoten. De Nederlandse burger, en daarmee het potentiële publiek van de Koninklijke Bibliotheek, hoeft volgens het denken van Anderson niet in de Nederlandse natie geboren en of getogen te zijn om nog steeds een gevoel van samenhorigheid te ervaren in Nederland: men kan ‘uitgenodigd worden’ tot de Nederlandse voorgestelde gemeenschap wanneer men zich identificeert met deze voorgestelde gemeenschap.¹⁹² Wel is het dan van belang dat de Koninklijke Bibliotheek alert blijft op de tegenwoordig groter wordende diversiteit aan etnische groeperingen in Nederland die allen hun weg naar ‘hun nationale bibliotheek’ dienen te vinden: de bestuurders van de KB kunnen zichzelf afvragen wat hun beoogde publiek is en hoe zij de Nederlandse *imagined community* zien: deze bestaat uit zowel westerse als niet-westerse bevolking. Dit bemoeilijkt de vereniging van en identificatie met de ander binnen een natie en gemeenschap.

De Koninklijke Bibliotheek lijkt invulling te willen geven aan de betekenis van het Nederlanderschap door middel van het bespreken van het openbare bibliotheekbestel en de

¹⁸⁹ Koninklijke Bibliotheek. (2018) *De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek – Vijftig boeken bij vijftig vensters*. Uitgeverij Vantilt.

¹⁹⁰ Koninklijke Bibliotheek. (2018): 24.

¹⁹¹ Koninklijke Bibliotheek. (2018) *Beleidsplan Koninklijke Bibliotheek 2019-2022 – Werken met Woorden*. https://www.kb.nl/sites/default/files/docs/beleidsplan_kb_2019-2022.pdf (18 februari 2019) Den Haag: Koninklijke Bibliotheek: 31.

¹⁹² Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 145.

functie hiervan op het leggen van lokale verbindingen en collectiviteit in de Nederlandse *imagined community*: “Het bibliotheekgebouw is een sterk element in de publieke ruimte, een plek waar mensen zonder verplichtingen kunnen verblijven en met elkaar in gesprek kunnen gaan. Het is ook één van de weinige publieke plekken waar alle geledingen van de maatschappij elkaar ontmoeten”.¹⁹³ Deze publieke ruimte is een voorbeeld van de gemeenschappelijke ruimtes zoals Edensor deze benoemt en deze behoort tot de populaire (lage) en- alledaagse cultuur en nationale identiteit van Nederland.¹⁹⁴ Volgens het gedachtegoed van Edensor en Gellner is Nederland als natie ontstaan uit sociale en- culturele belevingen zoals deze openbare en- gemeenschappelijke ruimtes die in het alledaagse leven in Nederland bestaan.¹⁹⁵

3.1.2. *Andere initiatieven van de Koninklijke Bibliotheek*

Naast het beleidsplan, kunnen ook de publieke initiatieven die de Koninklijke Bibliotheek uitzet om een zo breed mogelijk publiek aan te spreken, worden bestudeerd in het licht van nationale identiteit. Eén van de initiatieven om publiek te bereiken is het concept ‘Vriend van de KB’.¹⁹⁶ Door ‘vriend’ te worden van de Koninklijke Bibliotheek wordt, door middel van een gegeven privilege, gewerkt aan een grotere *community* voor de nationale instelling. Het ‘vriend zijn’ impliceert een persoonlijke band met de Koninklijke Bibliotheek en deze ‘vriend’ krijgt indirect korting op de toegang tot de Koninklijke Bibliotheek, namelijk via het lidmaatschap. Door aan een potentiële ‘vriend’ van de instelling te vragen om bij te dragen aan het verwerven van cultureel erfgoed wordt door de Koninklijke Bibliotheek de focus gelegd op een onderdeel van de Nederlandse nationale identiteit, namelijk nationaal erfgoed en nationaal bewustzijn. Dit lijkt een meer elitair karakter van de nationale bibliotheek te suggereren: het zijn van een ‘vriend van de nationale bibliotheek’ is alleen mogelijk wanneer men zich dit financieel kan veroorloven. De verplichte kosten variëren van dertig tot tachtig

¹⁹³ Koninklijke Bibliotheek (2018): 32.

¹⁹⁴ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: 7.

¹⁹⁵ Gellner, Ernest. (1964) *Thought and Change*. London: Weidenfeld and Nicolson: 168.

¹⁹⁶ Koninklijke Bibliotheek. ‘Vrienden van de KB’, *KB*.

<https://www.kb.nl/organisatie/vrienden-van-de-kb> (18 februari 2019).

euro en men kan ‘vriend voor het leven’ worden door het doneren van vijfhonderd euro.¹⁹⁷

Ook lijkt de Koninklijke Bibliotheek een rol op zich te nemen in de vorming van nationale identiteit door de nadruk te leggen op de collectiviteit en op een laagdrempelige verbinding met de nationale instelling: sinds 29 november 2018 bestaat de online KB-agenda: “De Koninklijke Bibliotheek (KB) organiseert vaak evenementen, tentoonstellingen en symposia waarbij u van harte welkom bent. U kunt deze nu vinden in de KB-agenda rechts boven op de homepage. Zo heeft u meteen een handig overzicht van onze publieksactiviteiten.”¹⁹⁸ Via de website is publiek direct en laagdrempelig op de hoogte: de toegang tot informatie wordt door middel van deze agenda vergroot en het publiek kan door de online informatie over data en dergelijke, tentoonstellingen en evenementen eenvoudiger bezoeken. Hierdoor wordt het publiek vaardiger en zelfstandiger en dit draagt bij aan de participatiesamenleving. Dit is tevens een manier om potentieel publiek aansluiting te laten voelen bij hun nationale bibliotheek. Hier kan worden gesteld dat ingespeeld wordt op niet alleen de geprinte taal en literatuur als historisch erfgoed van Nederland maar ook op de door Edensor genoemde populaire en alledaagse componenten die bijdragen aan de Nederlandse nationale identiteit.¹⁹⁹ Op deze manier probeert de Koninklijke Bibliotheek haar potentieel publiek en de representatie van de instelling onder diverse bevolkingsgroepen te vergroten. De door mij genoemde ‘laagdrempelige manier’ waarop het publiek op te hoogte kan blijven van de activiteiten van de Koninklijke Bibliotheek, impliceert woordelijk al bijna de lage en populaire cultuur waar Edensor over spreekt. Evenementen zijn vormen van een culturele uiting en ervaring van nationale identiteit die normaliter niet echt opvallend zijn omdat deze bestaan in het gewone, alledaagse leven.²⁰⁰

Om op een andere laagdrempelige manier op de hoogte te blijven van het nieuws uit de Koninklijke Bibliotheek kan publiek zich aanmelden voor de nieuwsbrief: “Dan houden we u op de hoogte van (nieuwe) diensten, aanwinsten in de collectie en activiteiten die georganiseerd worden.”²⁰¹ Hier wordt op dezelfde manier gewerkt aan zelfstandig

¹⁹⁷ Koninklijke Bibliotheek. ‘Aanmelden als Vriend’, *KB*. <https://www.kb.nl/organisatie/vereniging-vrienden-van-de-kb/wilt-u-vriend-van-de-kb-worden> (15 maart 2019).

¹⁹⁸ Koninklijke Bibliotheek. ‘Bezoek – Agenda’, *KB*. <https://www.kb.nl/bezoek/agenda> (18 februari 2019).

¹⁹⁹ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: 7.

²⁰⁰ Edensor (2002): viii Preface.

²⁰¹ Koninklijke Bibliotheek. ‘Nieuws- Blijf op de hoogte met KB nieuwsbrief’, *KB*. <https://www.kb.nl/nieuws/op-de-hoogte-blijven-met-kb-nieuwsbrief> (18 februari 2019).

participeren van het publiek. Daarnaast verschijnt één keer per jaar het *KB/Magazine*, een uitgave van de Koninklijke Bibliotheek: “Relaties en Vrienden van de KB krijgen de papieren versie toegestuurd. Wilt u ook gratis een papieren versie ontvangen? Stuur uw gegevens naar (...)”.²⁰² Hier worden de privileges van de exclusieve en ‘persoonlijke’ relatie van de ‘vrienden’ met de Koninklijke Bibliotheek getoond. Deze ‘vrienden’ krijgen het tijdschrift gratis verstrekt. Gesteld kan worden dat zij financieel bijdragen aan een belangrijke pijler van nationale identiteit, namelijk aan het verwerven van een collectie cultureel erfgoed.

Ook is een online ruimte gecreëerd door de Koninklijke Bibliotheek waarin topstukken uit tentoonstellingen in een digitale galerij worden gepresenteerd aan publiek. In deze digitale galerij kan het publiek online de topstukken bekijken die voorzien zijn van de bijbehorende achtergrondinformatie.²⁰³ Men kan digitale ‘rondleidingen’ volgen. De diversiteit van deze digitale galerij met topstukken wordt beschreven: “Van de middeleeuwen tot Donald Duck: ontdek een schatkist vol Nederlandse geschiedenis en cultuur in de KB.”²⁰⁴ Door het ontwikkelen van deze digitale galerij hoeft het publiek niet op de fysieke plek aanwezig te zijn om de informatie en landsgeschiedenis tot zich te kunnen nemen: deze ‘tentoonstelling’ is daarnaast gratis en hierdoor nog toegankelijker. Hier wordt het potentiële publiek gestimuleerd om aansluiting te maken met haar nationale bibliotheek en met nationale identiteit die iets vertelt over de originaliteit, continuïteit en traditie van in dit geval Nederland. De tentoonstelling is een onderdeel van het door Edensor genoemde populaire cultuur. Ik beschouw deze digitale galerij als een nieuwe vorm van lage of- populaire cultuur en dus als een aanvulling op het gedachtegoed van Edensor: hij beschreef zijn kijk op nationale identiteit en populaire of lage cultuur in 2002, een tijd waarin digitalisering nog niet of pas net opkwam. Inmiddels zijn vele zaken gedigitaliseerd en is het gebruik van Internet en sociale media een onderdeel van de (westerse) cultuur geworden.²⁰⁵

Door de tijd heen zijn vele kranten gedigitaliseerd door de Koninklijke Bibliotheek en kan het publiek zelf zoeken via de website.²⁰⁶ Dit is een voorbeeld van Andersons denken: geprinte taal is hetgeen dat zorgt voor begrip onder de bevolking van Nederland door de

²⁰² Koninklijke Bibliotheek. ‘Nieuws – KB Magazine’, *KB*. <https://www.kb.nl/nieuws/kb-magazine> (18 februari 2019).

²⁰³ Koninklijke Bibliotheek. ‘Galerij’, *KB*. <https://www.kb.nl/galerij> (18 februari 2019).

²⁰⁴ Idem.

²⁰⁵ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing.

²⁰⁶ Koninklijke Bibliotheek. ‘Historische kalender’, *KB*. <https://www.kb.nl/historische-kalender> (18 februari 2019).

verhalen en symbolen uit het ‘thuisland’.²⁰⁷ Deze dragen bij aan de totstandkoming van de Nederlandse nationale identiteit.²⁰⁸ Door de bovengenoemde publieke initiatieven van de Koninklijke Bibliotheek wordt het publiek zich op de een of andere wijze bewust van de nationale geschiedenis van hun eigen land en kan ook meer begrip voor het samenzijn van de bevolking als geheel ontstaan: de Nederlandse *imagined community*.²⁰⁹

De Koninklijke Bibliotheek heeft, zoals in de inleiding van deze scriptie en eerder in dit hoofdstuk vermeld, meegeholpen aan het samenstellen van een boek met vijftig topstukken uit de collectie namelijk *De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek*.²¹⁰ Deze collectie bevat meer dan zeven miljoen boeken, tijdschriften, brieven en archieven uit twaalf eeuwen. De collectiespecialisten van de KB hebben zich laten inspireren door de Canon van Nederland om vijftig topstukken uit de collectie te presenteren.²¹¹ Het is niet gezegd dat dit boek dé canon van Nederland representeert: het is een greep uit de Canon van Nederland die op eigen wijze is ingevuld door de collectiespecialisten.²¹² Het is niet de intentie om bij te dragen aan canoniseren maar het effect heeft dit natuurlijk wel, zo stelt directiesecretaris dr. Bouwmeester van de Koninklijke Bibliotheek. Dit boek presenteert vijftig thema’s waaronder de hunnebedden, Romeinse tijd, Karel de Grote, Erasmus, Willem van Oranje, De Verenigde Oost-Indische Compagnie, Hugo de Groot, Rembrandt, Michiel de Ruyter, Vincent van Gogh, Anne Frank, Annie M.G. Schmidt. Deze thema’s hebben allemaal iets met elkaar gemeen: zij presenteren vooral positieve ontwikkelingen die veel hebben betekend voor de Nederlandse (literaire) geschiedenis. Daarentegen worden slechts enkele ‘negatievere pagina’s van de Nederlandse geschiedenis’ behandeld, zoals de slavenhandel.²¹³ Het is wellicht niet een doel op zich maar wel een gevolg geweest: de Koninklijke Bibliotheek neemt door middel van het uitbrengen van dit boek een rol op zich in de vorming van nationale identiteit door het presenteren van een geselecteerd aantal canonstukken waar zij zich mee identificeren en die zij hebben ‘goedgekeurd’. Het publiek kan dit boek online aanschaffen, een eenvoudige

²⁰⁷ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

²⁰⁸ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 56.

²⁰⁹ Anderson (1983): 51.

²¹⁰ Koninklijke Bibliotheek (2018) *De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek – Vijftig boeken bij vijftig vensters*. Uitgeverij Vantilt.

²¹¹ Koninklijke Bibliotheek. ‘De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek’, KB. <https://www.kb.nl/dienstverlening/webwinkel/webwinkel-kb-publicaties/de-canon-van-nederland-in-de-koninklijke-bibliotheek> (18 februari 2019).

²¹² Idem.

²¹³ Koninklijke Bibliotheek. (2018) *De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek – Vijftig boeken bij vijftig vensters*. Uitgeverij Vantilt: 4-5.

manier om een geselecteerd deel van de canon van Nederland, die onderdeel uitmaakt van de Nederlandse nationale identiteit, te ontdekken.

Tot slot is de Koninklijke Bibliotheek te ‘volgen’ via *social media*, onder andere via *Facebook*, *Twitter* en *Instagram*. Dit ‘volgen’ impliceert een informele en directe relatie met de Koninklijke Bibliotheek en duidt erop dat de Koninklijke Bibliotheek het gemeenschapsgevoel als onderdeel van Nederlandse nationale identiteit ziet. Ik beschouw deze vormen van sociale media als een nieuwe vorm van lage of populaire cultuur en dus als een aanvulling op het gedachtegoed van Edensor.²¹⁴

3.2.1. *Het beleidsplan van de British Library*

Het huidige beleidsplan van de British Library in Londen is geschreven voor de periode 2015-2023 en bestaat net zoals het beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek uit vijfendertig pagina's.²¹⁵ De titel luidt *Living knowledge* en in het voorwoord wordt besproken dat de British Library in 2023 vijftig jaar zal bestaan.²¹⁶

In de introductie die volgt op het voorwoord wordt de geschiedenis van het ontstaan van de British Library kort genoemd waarin gereflecteerd wordt op het nationale karakter van de instelling: de Britse nationale bibliotheek is ‘geboren’ dankzij een naoorlogse visie om een nieuw soort nationaal instituut te creëren dat direct zou bijdragen aan onderzoek en innovatie.²¹⁷ Het ‘hart’ van deze instelling is niet te vergelijken met de collectie die de British Library heeft georven van de bibliotheek uit het British Museum.²¹⁸ Echter het geniale, zoals in het beleidsplan staat beschreven, van de oprichters van de nieuwe Britse nationale bibliotheek is om het erfgoed van de Verlichting te combineren met de vastberadenheid om bij te blijven op het gebied van wetenschap en onderzoek in alle vormen, waarbij de gehele

²¹⁴ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing.

²¹⁵ The British Library. (2015) *Living knowledge – The British Library 2015-2023 Second edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library.

²¹⁶ British Library (2015): 1.

²¹⁷ British Library (2015): 4.

²¹⁸ The British Library. (2015) *Living knowledge – The British Library 2015-2023 Second edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library: 4.

‘informatie-ecologie’ van het Verenigd Koninkrijk wordt ondersteund en benadrukt.²¹⁹ Hier wordt indirect gerefereerd aan de bijdrage die de British Library lijkt te willen leveren aan het onderhouden van nationale identiteit in Groot-Brittannië: de Verlichting en wetenschap zorgden voor de gedachten over nationalisme en dit draagt bij aan het vormen van nationale identiteit in Groot-Brittannië.²²⁰

Het idee van openbaar toegankelijk zijn als nationale bibliotheek zijnde wordt in het volgende hoofdstuk besproken en het effect hiervan op de informatievoorziening en op culturele voorzieningen voor de Britse bevolking: de zogenaamde Open Data beweging.²²¹ Deze beweging richting meer openheid en toegankelijkheid van informatie- en wetenschapsbronnen heeft volgens het beleidsplan ook een sociale en etnische dimensie, namelijk de noodzaak voor kunst en culturele instellingen om hun collecties en activiteiten toegankelijk te maken voor iedereen in Groot-Brittannië “whatever their social background or geographical location”.²²² Hier wordt indirect verwezen naar het belang dat de British Library hecht aan collecties voor de vorming van nationale identiteit in Groot-Brittannië en de noodzaak om iedere bevolkingsgroep die Groot-Brittannië rijk is, aansluiting te laten voelen bij deze collecties en activiteiten. Hier lijkt gesteld te worden dat de British Library deze aansluiting als onderdeel van de nationale identiteit ziet. Het publiek van de British Library – “whatever their social background or geographical location”- hoeft niet geboren en getogen te zijn in Groot-Brittannië aangezien een ander land van herkomst nog steeds kan zorgen voor samenhang onderling in het land waar men woonachtig is.²²³ Dit is een voorbeeld van de zowel open als gesloten natie zoals door Anderson behandeld: bevolking bindt zich ‘not by blood’.²²⁴ Hier wordt het westerse perspectief op nationale identiteit gepresenteerd.²²⁵ Ook blijkt uit dit hoofdstuk dat de British Library een rol op zich neemt in de vorming van nationale identiteit door het Britse burgerschap te benoemen: hoewel deze tijd volgens het beleidsplan steeds digitaler en meer ‘screen-based’ wordt, groeit de waarde voor de bevolking

²¹⁹ British Library (2015): 4.

²²⁰ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

²²¹ British Library (2015): 7.

²²² The British Library. (2015) *Living knowledge – The British Library 2015-2023 Second edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library: 7.

²²³ Anderson (1983): 145.

²²⁴ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 145.

²²⁵ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 8-12.

van fysieke ruimtes en beleving constant.²²⁶ Zo wordt gesteld dat hoe meer het leven van de Britse bevolking ‘screen-based’ wordt, “it seems the greater the perceived value of real human encounters and physical artefacts: activity in each realm feeds interest in the other.”²²⁷ De interesse voor de ander kan op basis van Andersons denken potentieel zorgen voor een grotere Britse *imagined community*.²²⁸ Dit gebeurt wanneer volgens het denken van Weeks de verschillen en overeenkomsten met ‘de ander’ zijn afgewogen en de eigen identiteit ook is vastgesteld.²²⁹ Dit gezegd hebbende lijkt de British Library op deze manier een rol op zich te nemen in de vorming van de Britse nationale identiteit. Echter kan hier gesteld worden dat het verbinden van mensen niet eenvoudig is en een *imagined community* niet zomaar ontstaat: volgens het denken van Edensor zou deze ambitie succesvoller zijn als de British Library ook zou focussen op de meer lage cultuur zoals de door Edensor genoemde sport, dans, theater, populaire muziek, mode en dergelijke.²³⁰ Daarnaast is het belangrijk om te definiëren in welk model van nationale identiteit de interesse in de medeburger, het interacteren met bovengenoemde ‘real human’, plaatsvindt. Wanneer verschillende etnische bevolkingsgroepen in Groot-Brittannië volgens de British Library idealiter allemaal met elkaar om zouden gaan en interesse zouden ontwikkelen voor elkaar door fysieke omgang, is het verschil in definitie van nationale identiteit volgens het gedachtegoed van Smith een potentieel belettende factor: het gaat hier om het verschil tussen het westerse en niet-westerse model van nationale identiteit.²³¹ De vraag kan gesteld worden hoe het bestuur van de British Library de Britse *imagined community* voor zich ziet: en daarmee wat hun beoogde publiek is.

In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op het bewaren van de collectie. De British Library neemt door middel van één van de kerntaken van een nationale bibliotheek automatisch een rol op zich in de vorming van nationale identiteit: er wordt verwezen naar de verantwoordelijkheid van de British Library om als bewaarder van de collecties de toegankelijkheid van deze collecties voor de komende Britse generaties veilig te stellen.²³²

²²⁶ British Library (2015): 7.

²²⁷ Idem.

²²⁸ Anderson (1983): 49.

²²⁹ Weeks, Jeffrey. (1990) ‘The Value of Difference’, in: J. Rutherford (ed.) *Identity: Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart: 89.

²³⁰ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: 7.

²³¹ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 8-12.

²³² The British Library. (2015) *Living knowledge – The British Library 2015-2023 Second edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library: 12.

Het begrip nationale identiteit vertelt en creëert middels deze Britse verhalen in de vorm van miljoenen soorten items, het idee van originaliteit maar ook het idee van de continuïteit van en betekenisgeving aan Groot-Brittannië als natie.²³³ Deze collectie is volgens het denken van Gellner ontstaan door nationalistische bewegingen in het verleden die hebben geleid tot het definiëren van de Britse natie.²³⁴

De British Library heeft sinds de oprichting een centrale positie verworven in de infrastructuur van onderzoek en innovatie in Groot-Brittannië, zo wordt vermeld in het volgende hoofdstuk van het beleidsplan. Hierin wordt verwezen naar het nut van wetenschap, informatie en naar het rationalisme uit de Verlichtingstijd.²³⁵ De British Library ondersteunt onderzoek en in het beleidsplan wordt iets beschreven dat in Andersons gedachtegoed ook naar voren komt aangaande wetenschap en geprinte taal, namelijk dat wetenschap een onderdeel is van de Britse nationale identiteit, een onderdeel waar men trots op is en dat onderhouden dient te worden.²³⁶

In het hoofdstuk over cultuur wordt ingegaan op de toegankelijkheid van de collectie en indirect op de aansluiting die de Britse bevolking voelt met de British Library.²³⁷ Er wordt middels onderstaand citaat ingegaan op de culturele en artistieke onschatbare waarde van de collectie van de British Library²³⁸: “(...) a vast compendium of the literary and intellectual arts of mankind, including countless items of exceptional rarity and beauty: rare books and maps; precious early photographs; unique sound recordings; the archives of literary, musical, political and scientific figures; and a manuscript collection containing probably the greatest surviving collection of medieval art in the country.”²³⁹ In dit citaat worden de onderdelen van de ontstaansgeschiedenis van de natie benoemd. De Britse nationale identiteit wordt geconstrueerd door middel van deze ontstaansverhalen zoals dit in het westerse model van nationale identiteit volgens Smith gebeurt.²⁴⁰ De begrensde ruimte waarbinnen de Britse gemeenschap zich identificeert met hun natie en zich daarin thuisvoelen wordt hier letterlijk

²³³ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

²³⁴ Gellner, Ernest. (1964) *Thought and Change*. London: Weidenfeld and Nicolson: 168.

²³⁵ Anderson (1983): 51.

²³⁶ The British Library. (2015) *Living knowledge – The British Library 2015-2023 Second edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library: 14.

²³⁷ British Library (2015): 24.

²³⁸ Idem.

²³⁹ Idem.

²⁴⁰ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

benoemd in het bovenstaande citaat: “rare (...) maps”.²⁴¹ Collectiviteit onder de gemeenschap ontstaat wanneer de Britse bevolking zich aangesloten voelt bij de *imagined community*.²⁴² Hier ontstaat wrijving tussen het westerse en niet-westerse (etnische) model van nationale identiteit: de vraag is of iedere etnische bevolkingsgroep in Groot-Brittannië zich identificeert met de grote collectie en de begrensde ruimte van de natie en dus of een *imagined community* wel haalbaar is.²⁴³

De British Library heeft een team aan mensen die het “public programme and cultural engagement activities” opzetten en dit team heeft de taak “(...) to create events, experiences, talks, exhibitions and performances that interpret this collection in ways that reach, delight and engage the widest possible public.”²⁴⁴ Het opstellen van publieke initiatieven door de British Library is een manier om een zo breed mogelijk publiek aan te spreken uit de Britse *imagined community* wat volgens bovenstaande uitleg over het westerse en etnische model niet eenvoudig is. Toch wordt door middel van de genoemde evenementen, ervaringen en tentoonstellingen getracht om het potentiële publiek van de nationale bibliotheek te vergroten door naast het literaire aspect van de instelling, ook te focussen op de lage of populaire cultuur zoals ook besproken in het gedachtegoed van Edensor.²⁴⁵ Ook wordt in samenhang met bovenstaand citaat gesproken over de uitdaging om in het komende decennium steeds meer mensen de tentoonstellingen en evenementen van de British Library te laten ontdekken en ervan te laten genieten. Hier wordt het belang van aansluiting met een zo groot mogelijk deel van de Britse bevolking die de natie vormt, de *imagined community*, onderschreven. Daarnaast wordt gesteld dat de British Library historisch belangrijk materiaal bewaart: “our collecting remit means we hold unique content of relevance to almost every locality in the UK, from historic maps to more than two centuries of local newspapers.”²⁴⁶ Hier wordt het ‘historisch land’ genoemd waar mens en land volgens het gedachtegoed van Smith gelijkwaardige invloed hebben uitgeoefend over een aantal generaties en waaruit ‘historic maps’ zijn overgebleven die de “ (...)compacte en goed gedefinieerde ruimten en

²⁴¹ Smith (1991): 9.

²⁴² Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

²⁴³ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

²⁴⁴ The British Library. (2015) *Living knowledge – The British Library 2015-2023 Second edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library: 24.

²⁴⁵ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: viii Preface.

²⁴⁶ British Library (2015): 25.

begrenzungen (...)” aangeven zoals dit in het westerse model van nationale identiteit belangrijk is.²⁴⁷ Uit de volgende twee prioriteiten blijkt dat de British Library een nog grotere aansluiting met het potentieel publiek wil bereiken en zich focust op collectiviteit, op de *imagined community*: ten eerste het vergroten van het profiel, de diversiteit en creatieve impact van de British Library haar creatieve activiteiten, zowel in de bibliotheek als online. Ten tweede het ontwikkelen en uitbreiden van het leenprogramma, tentoonstellingen en digitale samenwerkingen met openbare bibliotheken en anderen, die de collectie openen naar nieuwe publieken in geheel Groot-Brittannië en ook internationaal.²⁴⁸ De British Library lijkt een rol op zich te nemen in de vorming van nationale identiteit door te stellen dat iedereen in Groot-Brittannië zich thuis mag voelen in de *imagined community*: de instelling ‘nodigt’ het potentieel publiek uit en stelt de *imagined community* ‘not by blood’ wordt gedefinieerd.²⁴⁹ Dit komt onder andere naar voren in de uitspraak dat de instelling streeft naar ‘nieuwe publieken’. Hoe deze ambitie bereikt moet worden wordt echter niet uitgelegd.

In het hoofdstuk over leren lijkt de British Library te willen benadrukken hoe de instelling het Britse burgerschap ziet. De British Library wil nog meer bijdragen aan educatie op verschillende terreinen.²⁵⁰ Een onderdeel van de website van de British Library geeft toegang tot een geselecteerd aantal gedigitaliseerde primaire bronnen die in relatie staan tot de ‘key works’ van de Britse literatuur. De website heeft nu al veel succes en het doel van de British Library is om deze website uit te breiden en meer van de Britse canon hier te presenteren.²⁵¹ Het onderwijzen van de Britse man of- vrouw middels ‘key works’ van de Britse literatuur geeft het belang aan dat de British Library hecht aan de canon van de Britse natie en de wetenschap die de bevolking hiervan heeft. Op deze manier neemt de British Library een rol op zich in de vorming van nationale identiteit in Groot-Brittannië. Hier wordt het Britse burgerschap neergezet vanuit een westers Verlicht perspectief: De betekenisgeving aan een land wordt door Smith gevangen in de term ‘thuisland’ waarin geprinte taal zoals literatuur zorgde voor nationalisme en nationale identiteit.²⁵² Voor de niet-westerse etnische groeperingen in Groot-Brittannië geldt deze westerse kijk op nationale identiteit niet waardoor

²⁴⁷ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

²⁴⁸ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

²⁴⁹ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 145.

²⁵⁰ British Library (2015): 28.

²⁵¹ British Library (2015): 29.

²⁵² Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9. & Anderson, Benedict (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 51.

de British Library met het willen onderwijzen van de bevolking door middel van ‘key works’ wellicht de beoogde *imagined community* niet geheel bereikt.

In het laatste hoofdstuk over de internationale positie van de British Library lijkt de British Library een rol op zich te nemen in de vorming van nationale identiteit door het bespreken van het koloniale verleden: “The British Library has a distinctive and important role to play alongside other in this global system. For reasons of history – cultural, imperial, mercantile – our collection is perhaps the most international of its kind anywhere in the world, with rare or unique items reflecting all major language groups and faith traditions.”²⁵³

Opvallend is hier dat de nadruk wordt gelegd op de culturele diversiteit die is ontstaan vanuit het verleden en die nu deels bijdraagt aan het nationaal bewustzijn in Groot-Brittannië.

Gesteld wordt dat de focus de komende jaren ligt op het vergroten van de betrokkenheid in die regio’s van de wereld, inclusief Zuid-Azië en het Midden-Oosten, waarvan de culturen en geschiedenis het meeste zijn gereflecteerd in de collectie van de British Library: “Amid the many calls on our international resources in the next strategic period, we will focus especially on those parts of the world where for historic reasons our collection is strongest, not least in South Asia, China and the Middle East.”²⁵⁴ Hier lijkt de British Library een rol op zich te nemen in de vorming van nationale identiteit door te stellen dat het koloniale verleden een belangrijk onderdeel is van de Britse geschiedenis. Echter, wanneer de Britse bevolking zich niet identificeert met het koloniale verleden van ‘hun historisch land’ kan men niet spreken over een *imagined community*. Het identificeren met het koloniale verleden als onderdeel van de Britse voorgestelde gemeenschap gebeurt nadat men de eigen identiteit heeft vormgegeven en de verschillen en overeenkomsten met de koloniale gemeenschap maken vervolgens of je je identificeert met deze gemeenschap waarbij je je wel of niet ‘thuisvoelt’.²⁵⁵ Het verschil tussen de Britse voorgestelde gemeenschap en de koloniale gemeenschap wordt exemplarisch uitgelegd door Smith in de vorm van het westerse en niet-westerse oftewel het etnische model van nationale identiteit.²⁵⁶ De British Library rekent, door het verbinden van de koloniale gebieden aan Groot-Brittannië, deze niet-westerse landen ook tot het door Smith genoemde ‘historisch land’ van Groot-Brittannië.²⁵⁷ Smith benoemt dat in het historisch land gelijkwaardige en voordelige invloed is uitgeoefend door de bevolking over een aantal

²⁵³ British Library (2015): 32.

²⁵⁴ British Library (2015): 32-33.

²⁵⁵ Weeks, J. (1990) ‘The Value of Difference’, in: J. Rutherford (ed.) *Identity: Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart: 89.

²⁵⁶ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 8-12.

²⁵⁷ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

generaties. Dit is niet van toepassing op een natie met een koloniaal verleden waarin de macht bij de bezetter lag en de waarbij de tijdsduur van een koloniale bezetting niet altijd over een aantal generaties gaat.²⁵⁸ De vraag kan gesteld worden wat het beoogde potentiële publiek van de British Library is en of de *imagined community* en de nationale identiteit van Groot-Brittannië vanwege de ambitie om de verbinding met het koloniale verleden te versterken, vergroot wordt of juist gedeeltelijk niet bereikt wordt.

3.2.2. Andere initiatieven van de British Library

Naast het beleidsplan, kunnen ook de publieke initiatieven die de British Library uitzet om een zo breed mogelijk publiek aan te spreken, worden bestudeerd in het licht van nationale identiteit. Eén van die initiatieven om publiek te bereiken is dat publiek ‘vriend van de British Library’ kan worden: door het worden van een beschermer, een zogenaamde ‘patron’, behoort je “tot een gewaardeerde groep van loyale gevers die allemaal de passie voor kennis delen”.²⁵⁹ Beschermers helpen de schatten van de nationale bibliotheek tentoon te stellen voor iedere bezoeker en onderzoeker en daarmee zou een beschermer inspiratie geven aan duizenden mensen die de collectie dagelijks online of ter plaatse bekijken: “As a Patron, you will benefit from exclusive insider access to the Library’s collection and curators, and your gift will open up access for others. You will enjoy an outstanding range of events, from preview openings of our major exhibitions to behind the scenes opportunities, all of which celebrate the variety of our collection and the expertise of our staff.”²⁶⁰ Dit initiatief draagt bij aan de rol die de British Library op zich neemt in de vorming van nationale identiteit: de British Library ziet het bijdragen aan erfgoed als onderdeel van het Brits zijn en indirect als onderdeel van de Britse nationale identiteit. Door ‘beschermer’ van de British Library te worden wordt door middel van een aantal gegeven privileges gewerkt aan een grotere *community* voor de nationale bibliotheek. Het zijn van een ‘beschermer van de collectie van de British Library’ impliceert daarnaast een persoonlijke band met de British Library door het geven van allerlei privileges. Door potentiële ‘beschermers’ te verzoeken bij te dragen aan het toegankelijk maken van de ‘schaten van de British Library’ voor het publiek wordt de focus gelegd op het

²⁵⁸ Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books: 9.

²⁵⁹ British Library. ‘Support Us- Patrons’ Programme – Become a Patron’, *British Library*. https://support.bl.uk/Page/Become-a-patron?_ga=2.168490209.1573432341.1544450143-464486146.1544450143&_gac=1.49467410.1544450143.EAIAIQobChMIurT5yrSV3wIVy-J3Ch0n3A_8EAAYASAAEgI4hfD_BwE (21 februari 2019).

²⁶⁰ Idem.

belang dat de British Library hecht aan het nationaal erfgoed en op het nationaal bewustzijn voor de bevolking: deze ‘schatten’ worden in de vorm van literatuur, beeld, symbolen en rituelen getoond. Echter lijkt dit initiatief meer elitair van karakter: het zijn van een ‘patron van de nationale bibliotheek’ is alleen mogelijk wanneer men zich dit financieel kan veroorloven. Het ‘beschermen’ van de collectie van de British Library kan namelijk in de vorm van ‘patron’, curator en voorzicherschap en de financiële bijdrage loopt per rang op. De bedragen variëren van vijftienhonderd pond tot tienduizend pond.²⁶¹

Ook heeft de British Library een agenda op de website staan met de geplande tentoonstellingen en andere evenementen.²⁶² Via de website is publiek direct en laagdrempelig op de hoogte: de toegang tot informatie wordt middels deze agenda vergroot en het publiek kan tentoonstellingen en evenementen eenvoudiger bezoeken. Dit is een manier om publiek aansluiting te laten voelen met hun nationale bibliotheek die toegang biedt elementen van de door Edensor genoemde lage of populaire cultuur.²⁶³ Om het potentiële publiek op de hoogte te houden van de ontwikkelingen heeft de British Library ook een nieuwsbrief ontwikkeld waar men zich voor kan registreren.²⁶⁴ Hier wordt op dezelfde manier bijgedragen aan collectiviteit onder de Britse bevolking door aansluiting met hun nationale bibliotheek laagdrempelig te maken.

Het publiek kan daarnaast online de digitale galerij van de British Library bezoeken.²⁶⁵ Deze laagdrempelige toegang tot informatie biedt mogelijkheden voor een groter potentieel publiek voor de British Library. Door deze digitale galerij hoeft het publiek niet op de fysieke plek aanwezig te zijn om de informatie en nationale geschiedenis tot zich te kunnen nemen. Hier wordt het potentiële publiek gestimuleerd om aansluiting te maken met haar nationale bibliotheek en met een stukje nationale identiteit die iets vertelt over de originaliteit, continuïteit en traditie van in dit geval de natie Groot-Brittannië. Ik beschouw deze digitale galerij als een nieuwe vorm van lage of populaire cultuur en dus als een aanvulling op het

²⁶¹ British Library. ‘Become a Patron’, *British Library*. <https://support.bl.uk/page/become-a-patron> (15 maart 2019).

²⁶² British Library. ‘Whats’ On?’, *British Library*. <https://www.bl.uk/whats-on> (21 februari 2019) & British Library. ‘Events- Exhibition’, *British Library*. <https://www.bl.uk/events?eventsubtype=exhibition> (21 februari 2019).

²⁶³ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: 7.

²⁶⁴ British Library. ‘News’, *British Library*. <https://www.bl.uk/news/> (21 februari 2019).

²⁶⁵ British Library. ‘Discover and Learn – Online Exhibitions’, *British Library*. <https://www.bl.uk/discover-and-learn/online-exhibitions?subject=manuscripts%20and%20archives> (21 februari 2019).

gedachtegoed van Edensor.²⁶⁶ Wel kan men zich afvragen welke collectiestukken deze digitale galerij bevat: gezien de verbintenis met het koloniale verleden die de British Library wil blijven onderhouden zou weleens geen identificatie van de (westerse) online bezoeker met eventuele koloniale collectiestukken kunnen plaatsvinden. De digitale galerij kan gezien worden als de door Smith genoemde tentoongestelde betekenissen, beelden, waarden, symbolen en mythes van Groot-Brittannië die als bindmiddel moeten dienen tussen de Britten met hun gedeelde ervaringen en herinneringen die hen onderscheiden van de zogenaamde *outsiders* – in dit geval vrij letterlijk, van de koloniale gebieden.²⁶⁷

De British Library heeft de British National Bibliography opgesteld die de boeken en nieuwe tijdschriften die vanaf 1950 zijn gepubliceerd en gedistribueerd in Groot-Brittannië opsomt: “The national bibliography records the publishing activity of the United Kingdom and the Republic of Ireland and as such is a measure of their intellectual output.”²⁶⁸ Deze lijst is een exemplarisch voorbeeld van het denken Anderson: de nationale bibliografie is een opsomming van literatuur, geconstrueerd door taal, die door de British Library is uitgegeven en bijdraagt aan nationalisme en indirect aan nationale eenheid- en identiteit in Groot-Brittannië.²⁶⁹ De ‘bereikbaarheid’ van deze bibliografie voor het publiek wordt hier echter niet duidelijk gemaakt: hierdoor wordt de laagdrempelige toegang mogelijk belet.

Tot slot kan de nationale bibliotheek ‘gevolgd’ worden door het publiek via *social media*, onder andere via *Instagram*. Dit ‘volgen’ van de British Library impliceert een persoonlijke en informele band met de nationale instelling en wederom beschouw ik deze *social media* als een nieuwe vorm van -en aanvulling op- de door Edensor besproken populaire cultuur.²⁷⁰ Het gebruik van Internet en sociale media is een onderdeel van de westerse cultuur geworden.

²⁶⁶ Edensor, Tim. (2002) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge: vi Preface.

²⁶⁷ Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge: 187.

²⁶⁸ British Library. ‘Collection Metadata – The British National Bibliography’, *British Library*.
http://www.bl.uk/bibliographic/natbib.html?_ga=2.77480661.1324313680.1550894708-1278317844.1550894708 (21 februari 2019).

²⁶⁹ Anderson, Benedict. (1983) ‘Imagined Communities’, in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 56.

²⁷⁰ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: 7.

3.3.1. *Het beleidsplan van de Deutsche Nationalbibliothek*

Het huidige beleidsplan van de Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig is geschreven voor de periode 2016-2025, draagt de titel *Strategischer Kompass* en bestaat uit dertien pagina's.²⁷¹ In het voorwoord wordt ingegaan op een belangrijke taak van iedere nationale bibliotheek, namelijk het bewaren en geven van een significant aandeel van het culturele erfgoed van in dit geval Duitsland.²⁷² Hier lijkt de Deutsche Nationalbibliothek een rol op zich te nemen in de vorming van nationale identiteit door het behouden van Duits erfgoed. Onder het kopje 'Opdracht' wordt gesproken over het verzamelen van in Duitsland gepubliceerde media, alsmede in het buitenland gepubliceerde vertaalde Duitstalige media en ook anderstalige media die gaan over Duitsland.²⁷³ Onder media wordt alles "in Schrift, Bild und Ton" verstaan.²⁷⁴ Deze verschillende media geven aan dat niet louter literaire werken worden bewaard maar ook vormen van populaire cultuur zoals deze door Edensor zijn beschreven.²⁷⁵ Het mandaat van de Deutsche Nationalbibliothek wordt in het volgende citaat besproken: "German National Library's mandate is limited to the collection and administration of exclusively German-language literature distinguishes it from other national libraries in the world(...) these national libraries being also charged with the acquisition of the most important foreign-language publications on their countries and thereby often developing into large general libraries with considerable collections of national and foreign literature."²⁷⁶ Hieruit blijkt dat de Deutsche Nationalbibliothek sinds 1913 de nadruk gelegd op het Duitstalige. Op basis van Andersons denken verwijst dit specifiek naar de geprinte taal en literatuur als oorzaak van het ontstaan van nationaal bewustzijn.²⁷⁷ Hier wordt exemplarisch wat Gellner behandelt: de Duitse literatuur is hier de nationalistische beweging die zorgt voor het definiëren en creëren van de natie Duitsland.²⁷⁸ De Deutsche Nationalbibliothek neemt een rol op zich in de vorming van nationale identiteit - een gegeven dat na de wereldoorlogen

²⁷¹ Deutsche Nationalbibliothek Leipzig. (2016) *2025 Strategischer Kompass*. <https://dnb.info/1112299254/34>. Leipzig: Deutsche NationalBibliothek.

²⁷² Deutsche Nationalbibliothek Leipzig. (2016): 3.

²⁷³ Deutsche Nationalbibliothek Leipzig. (2016): 4.

²⁷⁴ Deutsche Nationalbibliothek Leipzig. (2016): 4.

²⁷⁵ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: vi Preface.

²⁷⁶ Seefeldt, Jürgen & Syré, Ludger (2011) *3. Library Diversity – The German National Library (Deutsche Nationalbibliothek)*, in: 'Portals to the Past and to the Future – Libraries in Germany'. Hildesheim Zürich New York: Georg Olms Verlag: 41.

²⁷⁷ Anderson, Benedict. (1983) 'Imagined Communities', in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso: 56.

²⁷⁸ Gellner, Ernest. (1964) *Thought and Change*. London: Weidenfeld and Nicolson: 168.

wellicht van zo mogelijk nog groter belang was voor Duitsland - door de focus op de Duitstalige collectie en erfgoed te hebben. De bewaarde media in het Duits creëren een standaard voor begrip, betekenis en het samenzijn van één bevolking, namelijk het Duitse volk: voor de *imagined community*.²⁷⁹ Wel kan de vraag gesteld worden in hoeverre deze ‘voorgestelde gemeenschap’ bestaat: de focus ligt namelijk hoofdzakelijk op Duitstalige literatuur. Daarnaast is een ‘voorgestelde gemeenschap’ lastig te bereiken omdat in het denken van Smith naar voren komt dat Duitsland ook een ‘sociologische realiteit’ bevat met “krachtige en populaire culturele bronnen en tradities (...) welke daadwerkelijke realiteit bieden”.²⁸⁰ Deze (historische) culturele bronnen zijn hoogstwaarschijnlijk diverser dan louter de Duitstalige literatuur waar een Duitse *imagined community* zich mee identificeert. Wellicht is de behoefte om te focussen op louter Duitstalige media dus ontstaan door de in het vorige hoofdstuk beschreven historische context waarin de Deutsche Nationalbibliothek is ontstaan. Het doel van de instelling is om “einen substanziellen Beitrag zu einer stabilen Informationinfrastruktur für die Wissenschaft und zur Kulturvermittlung in Deutschland und international” te bereiken.²⁸¹ Hier wordt niet letterlijk benoemd dat de instelling bij wil dragen aan nationale identiteit door aansluiting te creëren met de Duitse bevolking en met het potentiële publiek door het toegankelijk maken van Duitse media en erfgoed. Indirect wordt wel iets gezegd over de bijdrage aan de vorming van nationale identiteit: door wetenschapsinformatie en cultuur toegankelijk te maken voor het publiek kunnen verhalen over Duitsland, het benadrukken van tradities, beelden en symbolen die het land representeren, volgens het gedachtegoed van Smith, zorgen voor collectiviteit en voor het onderscheiden van de Duitse bevolking ten opzichte van *outsiders*.²⁸² De Duitse canonvorming van de Deutsche Nationalbibliothek is de hoofdzakelijke focus.

Na het uiteenzetten van de opdracht van de Deutsche Nationalbibliothek worden in het beleidsplan de hoofdstukken gepresenteerd: verzamelen en krijgen, registreren en verspreiding, geven en inspireren en tot slot integreren en organiseren.²⁸³ Deze hoofdstukken presenteren geen reflectie op het potentiële publiek van de Deutsche Nationalbibliothek en daarmee geen reflectie over de rol die de instelling op zich neemt in de vorming van nationale identiteit in Duitsland. In deze hoofdstukken wordt veel informatie over de collectie, het behoud, de digitalisering en netwerken met internationale partners gepresenteerd.

²⁷⁹ Anderson (1953): 50.

²⁸⁰ Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge: 137.

²⁸¹ Deutsche Nationalbibliothek Leipzig. (2016): 4.

²⁸² Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge: 187.

²⁸³ Deutsche Nationalbibliothek (2016): 5.

In hoofdstuk één wordt de verzameling publicaties besproken die vanaf 1913 is verzameld door de Deutsche Nationalbibliothek. Deze verzameling draagt volgens het hoofdstuk significant bij aan het culturele erfgoed van Duitsland en hieruit blijkt dat deze verzameling als onderdeel van de nationale identiteit wordt gezien. De actuele situatie wordt besproken: digitale media en de archivering van content op websites staan nog in de kinderschoenen en behoeven nog veel ontwikkeling: “Für ihre Sammlung und Archiverung mussten neue Methoden und Geschäftsgänge aufgebaut werden”.²⁸⁴ Deze digitale media beschouw ik als nieuwe vorm van populaire of lage cultuur zoals door Edensor behandeld.²⁸⁵

In hoofdstuk twee wordt besproken dat de Deutsche Nationalbibliothek wereldwijd een belangrijk centrum is voor bibliografische informatie. Het ontsluiten van nationaal bibliografische stukken is daarmee de belangrijkste functie van de Deutsche Nationalbibliothek. Wederom wordt hier indirect verwezen naar het doel van de Deutsche Nationalbibliothek om door middel van Duits erfgoed een rol op zich te nemen in de vorming van de Duitse nationale identiteit, in dit voorbeeld ook internationaal en dus ‘naar buiten toe’. Ook in hoofdstuk drie van het beleidsplan ligt de focus op de technologische aspecten, de verzameling, digitale publicaties en de veranderende omgeving waar de Deutsche Nationalbibliothek zich op moet richten om bij te blijven.²⁸⁶ Voor hoofdstuk vier geldt hetzelfde: het potentiële publiek van de Deutsche Nationalbibliothek wordt niet besproken. Ik heb gekozen om deze constatering wel te benoemen in deze beleidsanalyse aangezien opvallend genoeg alleen binnen dit Duitse beleidsplan weinig indirect wordt gesproken over bepaalde aspecten van nationale identiteit zoals over de *imagined community* en het potentiële publiek.

3.3.2. *Andere initiatieven van de Deutsche Nationalbibliothek*

Naast het beleidsplan, kunnen ook de publieke initiatieven die de Deutsche Nationalbibliothek uitzet om een zo breed mogelijk publiek aan te spreken, worden bestudeerd in het licht van nationale identiteit. Een drietal initiatieven om publiek te bereiken zijn de nieuwsbrief, *Facebook* en *Twitter*: “Natürlich können Sie aktuelle Hinweise aus der Welt der Deutschen Nationalbibliothek auch direkt beziehen, indem Sie den monatlich erscheinenden

²⁸⁴ Deutsche Nationalbibliothek (2016): 6.

²⁸⁵ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing: vi Preface.

²⁸⁶ Deutsche Nationalbibliothek Leipzig. (2016) *2025 Strategischer Kompass*. <https://d-nb.info/1112299254/34>. Leipzig: Deutsche NationalBibliothek: 10-11.

Newsletter abonnieren, oder uns auf Facebook und Twitter folgen.”²⁸⁷ Via de nieuwsbrief is het publiek direct en laagdrempelig op de hoogte van de nieuwste ontwikkelingen in de Deutsche Nationalbibliothek. Dit is een manier om publiek toegang te geven tot hun nationale bibliotheek die op haar beurt weer toegang biedt tot onderdelen van nationale identiteit. Deze urgentie tot aansluiting met de nationale geschiedenis van Duitsland lijkt door de Duitstalige focus binnen de collectie van de Deutsche Nationalbibliothek groter dan gemiddeld bij nationale bibliotheken. Het ‘volgen’ via *social media* impliceert daarnaast een informele en persoonlijke relatie van het publiek tot de Deutsche Nationalbibliothek en beschouw ik als een aanvullende vorm van populaire, alledaagse of lage cultuur: volgens Edensor is een culturele uiting van nationale identiteit zoals hier via de Duitse *social media* “normaliter niet echt opvallend maar bestaat deze in gewone, aardse en alledaagse praktijken(...)”²⁸⁸ Zoals eerder gesteld zijn Internet en sociale media onderdeel van de westerse en dus ook van de Duitse cultuur geworden.

Tevens kan men ‘Mitglied’ worden van de Deutsche Nationalbibliothek waardoor men opgenomen wordt in een ‘Freundeskreis’, of ook wel ‘Gesellschaft’ genoemd, en daarmee financieel bijdraagt om speciale aankopen te kunnen doen voor de Deutsche Nationalbibliothek.²⁸⁹ Daarnaast ondersteunt men als ‘Mitglied’ van de Deutsche Nationalbibliothek bij de andere taken en doelen die de nationale instelling heeft.²⁹⁰ Er bestaat een bijdrage voor particulieren en voor bedrijven. De bedragen variëren van vijftig euro tot dertienhonderd euro. Dit lijkt een meer elitair karakter van de nationale bibliotheek te suggereren: het zijn van een ‘Mitglied’ van de Deutsche Nationalbibliothek is alleen mogelijk wanneer men zich dit financieel kan veroorloven. Tot slot biedt de website verder geen initiatieven om publiek te bereiken.

²⁸⁷ Deutsche Nationalbibliothek. ‘Aktuell’, *Deutsche Nationalbibliothek*. https://www.dnb.de/DE/Aktuell/aktuell_node.html (21 februari 2019).

²⁸⁸ Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsburg Publishing: viii Preface.

²⁸⁹ Deutsche Nationalbibliothek. ‘Gesellschaft für das Buch – Freunde der Deutschen Nationalbibliothek.’, *Deutsche Nationalbibliothek*. https://dnb.de/Subsites/freundeskreis/DE/home/home_node.html#links (21 februari 2019).

²⁹⁰ Idem.

3.4. Conclusie

In dit hoofdstuk stond de vraag centraal hoe bepaalde doelstellingen, gedachten en initiatieven van de behandelde nationale bibliotheken bijdragen aan de rol die deze op zich nemen in de vorming van nationale identiteit in respectievelijk Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland. Geconcludeerd kan worden dat het besef heerst van een veranderende omgeving, de digitalisering en van de hoofdtaak van een nationale bibliotheek om de (nationale) collectie en het erfgoed te bewaren en toegankelijk te maken. Iedere behandelde nationale bibliotheek neemt op zijn eigen manier een rol op zich in de vorming van nationale identiteit, nationaal bewustzijn en in de vorming van een nationale eenheid. Dit wordt hoofdzakelijk gedaan door ontstaansverhalen en symbolen in de vorm van taal, beeld en geluid met grote aandacht te bewaren voor de huidige en toekomstige generatie.

Hoofdstuk 4:

De overeenkomsten en verschillen tussen de nationale bibliotheken: comparatieve analyse

In dit hoofdstuk is een comparatieve analyse uitgevoerd om de vraag te kunnen beantwoorden welke overeenkomsten en verschillen de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de British Library in Londen en de Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig vertonen in de traditioneel historische positie, de beleidsplannen en in de andere initiatieven. Dit hoofdstuk is ingedeeld in twee hoofdgroepen, de overeenkomsten en de verschillen, met in totaal tien hoofdthema's waarin de analyse is uitgevoerd. Eerst zullen de grootste overeenkomsten worden besproken en daarna de grootste verschillen. De hoofdthema's van de grootste overeenkomsten zijn de volgende, namelijk aandacht voor digitalisering, aandacht voor de collectie en erfgoed, geprinte taal draagt niet als enige bij aan nationalisme en nationale identiteit, historische geschiedenis bepalend voor de nationale bibliotheek en geen bespreking van de uitdaging van de diverse etnische groeperingen in de natie. De hoofdthema's van de grootste verschillen zijn de Deutsche Nationalbibliothek en de focus op canonvorming, het verwijzen naar het koloniaal en oorlogsverleden, de Koninklijke Bibliotheek en duurzame ontwikkelingsdoelen van de VN, de Koninklijke Bibliotheek en het canoniserende werk en tot slot het publieke initiatief van het 'vriend worden' van de nationale bibliotheek. Deze vergelijking is gebaseerd op de uitkomsten van hoofdstuk drie. De thema's zijn ontstaan uit de hoofdlijnen van hoofdstuk drie waarop de nationale bibliotheken hetzelfde zijn of verschillen van elkaar. Ik beaam dat sommige overeenkomsten voor de hand liggen maar toch zal ik deze benoemen. Deze overeenkomsten zijn namelijk desalniettemin onderdeel van de rol die de nationale bibliotheek op zich neemt in de vorming van nationale identiteit en zijn daarmee relevant om te benoemen.

4.1. Overeenkomsten

4.1.1. *Aandacht voor digitalisering*

Zowel de Koninklijke Bibliotheek als de British Library en de Deutsche Nationalbibliothek bespreken in de beleidsplannen de huidige digitalisering. Door eenzaamheid te willen verkleinen tracht de Koninklijke Bibliotheek de collectiviteit in Nederland te vergroten. In het beleidsplan van de British Library wordt digitalisering ook besproken in het licht van de samenleving: hier wordt echter in tegenstelling tot de Koninklijke Bibliotheek gesteld dat de

in het Britse beleidsplan genoemde Open Data beweging ook een sociale en etnische dimensie heeft namelijk de noodzaak voor kunst en culturele instellingen om hun collecties en activiteiten toegankelijk te maken voor iedereen in Groot-Brittannië “(...)whatever their social background or geographical location.”²⁹¹ Alhoewel de digitalisering voor zowel de Koninklijke Bibliotheek als voor de British Library een belangrijke pijler is in het beleidsplan kan geconcludeerd worden dat de uitleg over en de gevolgen van de digitalisering verschillen. Waar de Koninklijke Bibliotheek de ontwikkeling van de digitalisering in de samenleving mede de oorzaak vindt van eenzaamheid pleit de British Library voor de waarde van digitalisering voor verbinding onder de bevolking. In het beleidsplan van de Deutsche Nationalbibliothek wordt de digitalisering niet behandeld in het licht van het nut en of gevolg voor de Duitse samenleving.

4.1.2. *Aandacht voor de collectie en erfgoed*

Zowel de Koninklijke Bibliotheek als de British Library en de Deutsche Nationalbibliothek bespreken in de beleidsplannen de verantwoordelijkheid over en het belang van hun collectie en erfgoed. In het beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek wordt gesteld dat zij samenwerken met partners, vanuit de duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (de Sustainable Development Goals), om bij te dragen aan onder andere het bewaren en beschikbaar stellen van erfgoed.²⁹² Tevens wordt in het beleidsplan gesproken over het Netwerk Digitaal Erfgoed waarmee de Koninklijke Bibliotheek samenwerkt om “het geheugen van Nederland in alle verschijningsvormen zichtbaar, bruikbaar en houdbaar te maken.”²⁹³ Voor de British Library geldt in zekere mate een zelfde verklaring voor het belang van collectie en erfgoed maar dan vanuit een ander historisch oogpunt. De British Library is een stuk ‘jonger’ dan de Koninklijke Bibliotheek en de collectie en het erfgoed worden volgens het beleidsplan vooral vastgelegd voor “guaranteeing access to it for future

²⁹¹ The British Library. (2015) *Living Knowledge- The British Library 2015-2023 Second Edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library: 7.

²⁹² Koninklijke Bibliotheek. (2018) *Beleidsplan Koninklijke Bibliotheek 2019-2022 – Werken met Woorden*. https://www.kb.nl/sites/default/files/docs/beleidsplan_kb_2019-2022.pdf (18 februari 2019) Den Haag: Koninklijke Bibliotheek: 3.

²⁹³ Idem.

generations”.²⁹⁴ Nederland heeft net zoals Groot-Brittannië een koloniaal verleden maar dit wordt in de beleidsplannen van de Koninklijke Bibliotheek niet genoemd terwijl dit verleden wel wordt benoemd in de beleidsplannen van de British Library. In de beleidsplannen van de Deutsche Nationalbibliothek wordt over de collectie en erfgoed vooral gezegd dat de focus ligt op het verzamelen van Duitstalige content: in Duitsland gepubliceerde media, almede in het buitenland gepubliceerde vertaalde Duitstalige media en ook andertalige media welke gaan over Duitsland.²⁹⁵ Zoals in hoofdstuk twee besproken is de traditioneel historische positie van de Deutsche nationalbibliothek op het gebied van nationale identiteit zeker rond de oorlogsjaren 1940-1945 en in de tijd van de Duitse Democratische Republiek aan verandering onderhevig geweest.²⁹⁶ Dit in tegenstelling tot de Koninklijke Bibliotheek en de British Library. De Duitse nationale instelling heeft zich in tegenstelling tot deze andere twee nationale bibliotheken namelijk moeten heropbouwen en lijkt daarom de nadruk op het Duitstalige karakter van de instelling te hebben gelegd.

4.1.3. *Geprinte taal draagt niet als enige bij aan nationalisme en nationale identiteit*

Bij zowel de Koninklijke Bibliotheek als bij de British Library en de Deutsche Nationalbibliothek kan worden geconcludeerd dat in de beleidsplannen de nadruk ligt op het ‘geschreven woord’ zoals de Koninklijke Bibliotheek dit noemt. De drie nationale bibliotheken vullen dit onderdeel van nationale identiteit alle drie op een andere manier in. Waar de Koninklijke Bibliotheek de focus hierbij legt op de impact die het geschreven woord heeft op het leven van de Nederlandse bevolking, wordt in het beleidsplan van de British Library gefocust op de ‘key works’ van de Engelse literatuur. Gesteld kan worden dat het onderwijzen van de Britse bevolking middels deze ‘key works’ van de Britse literatuur het belang aangeeft van de canon van de Britse natie - het geprinte werk -, en indirect het belang van het versterken van de nationale identiteit en nationalisme. Dit wordt niet zo expliciet besproken in het beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek. Ook wordt in het beleidsplan

²⁹⁴ The British Library. (2015) *Living Knowledge- The British Library 2015-2023 Second Edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library: 12.

²⁹⁵ Deutsche Nationalbibliothek Leipzig. (2016) *2025 Strategischer Kompass*. <https://dnb.info/1112299254/34>. Leipzig: Deutsche Nationalbibliothek: 4.

²⁹⁶ Deutsche Nationalbibliothek. ‘About Us- History’, *Deutsche Nationalbibliothek*. https://www.dr.b.de/EN/Wir/Geschichte/geschichte_node.html (27 januari 2019).

van de Koninklijke Bibliotheek niet gesteld, in tegenstelling tot in het beleidsplan van de British Library, dat men de komende jaren het contact met de nationale bibliotheken in andere delen van de wereld wil vergroten en dan met name in de regio's van de wereld waarvan de culturen en geschiedenis het meest gereflecteerd zijn in de collectie van de British Library: “(...) focus especially on those parts of the world where for historic reasons our collection is strongest, not least in South Asia, China and the Middle East.”²⁹⁷ In tegenstelling tot het beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek en de British Library wordt in het beleidsplan van de Deutsche Nationalbibliothek niet direct benoemd dat de instelling aansluiting wil creëren met de Duitse bevolking. In hoofdstuk twee werd besproken dat de Deutsche Nationalbibliothek verschilt van veel andere nationale bibliotheken in het opzicht dat het mandaat van deze instelling luidt dat louter Duitstalige literatuur wordt verzameld. Dit mandaat duidt op een meer nationalistische focus van de instelling die zich in de beleidsplannen van de Koninklijke Bibliotheek en de British Library niet op deze manier manifesteert. Naast deze nadruk op de literaire werken en op het ‘geschreven woord’ in zijn algemeenheid blijkt dat in de andere initiatieven van de nationale bibliotheken tegenwoordig een aantal andere elementen van de door Edensor genoemde populaire alledaagse cultuur ook een rol spelen bij de vorming van nationalisme en de daarbijbehorende nationale identiteit. Zo worden zowel fysieke tentoonstellingen nu als digitale galerijen opgezet door de Koninklijke Bibliotheek en de British Library om een breder potentieel publiek aan te spreken. Opvallend is dat in de beleidsplannen van de Deutsche Nationalbibliothek dit soort activiteiten niet genoemd worden: zij lijken louter door sociale media de afstand tot het potentieel publiek te willen verkleinen.

4.1.4. *Historische geschiedenis bepalend voor de nationale bibliotheek*

Zoals uit hoofdstuk twee al bleek is de ontstaansgeschiedenis van de drie nationale bibliotheken verschillend op een aantal gebieden. Ten eerste duidt de naam van de nationale instelling al aan hoe de desbetreffende natie zich heeft ontwikkeld: de Deutsche Nationalbibliothek en de British Library hebben in tegenstelling tot de Koninklijke Bibliotheek geen koninklijke verwijzing in de naam terwijl Groot-Brittannië ook een

²⁹⁷ The British Library. (2015) *Living Knowledge- The British Library 2015-2023 Second Edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library: 32-33.

koningshuis kent. De Koninklijke Bibliotheek heeft daarentegen de ontwikkeling van Republiek naar Koninkrijk meegemaakt waardoor de naam van de instelling veranderde en heeft de focus op collectiviteit in de samenleving liggen. Ook is de Koninklijke Bibliotheek ouder dan de British Library en heeft de Deutsche Nationalbibliothek vanuit de Tweede Wereldoorlog een heropbouw meegemaakt. De British Library belicht een belangrijk onderdeel van de historische geschiedenis van de natie, namelijk het koloniaal verleden. Opvallend is de afwezigheid van een verwijzing of benoeming van de Tweede Wereldoorlog in de beleidsplannen van de Deutsche Nationalbibliothek: deze periode is bepalend geweest voor de ontwikkeling van deze nationale instelling. Wel is de keuze voor hoofdzakelijk Duitstalige collecties een keuze die laat zien dat de natie belang heeft bij vereniging en een saamenhorigheidsgevoel. Indirect wordt deze oorlogsperiode wel ‘besproken’ door het openen van de Anne-Frank-Shoah-Bibliotheek. Concluderend is de gemene deler dat de historische geschiedenis, hoe verschillend ook, toch mede bepalend voor de ontwikkeling en voor keuzes in de beleidsplannen van deze nationale instellingen.

4.1.5. Geen bespreking van de uitdaging van de diverse etnische groeperingen in de natie

Zowel de Koninklijke Bibliotheek als de British Library en de Deutsche Nationalbibliothek hebben te maken met een steeds grotere diversiteit in etnische groeperingen in de natie. Deze moeten idealiter allen hun weg vinden naar de nationale bibliotheek. In de beleidsplannen van de Deutsche Nationalbibliothek wordt niet gesproken over het potentieel publiek en ook niet over de uitdaging van het bereiken van de diverse groeperingen in de natie. In de beleidsplannen van de Koninklijke Bibliotheek en British Library wordt dit onderwerp in bepaalde mate besproken. Opvallend is namelijk dat naast een korte bespreking door de Koninklijke Bibliotheek en de British Library over het bereiken van diverse groeperingen in de natie, nergens wordt gesproken over de potentiële uitdaging om verschillende (etnische) groeperingen te bereiken. Nationale identiteit wordt volgens het westerse en niet-westerse model van Smith door verschillende bevolkingsgroepen op verschillende manieren gedefinieerd: dit bemoeilijkt potentieel de aansluiting die vooral niet-westerse groeperingen dienen te maken met hun (westerse) nationale bibliotheek.

4.2. Verschillen

4.2.1. *Deutsche Nationalbibliothek en de focus op canonvorming*

In tegenstelling tot de Koninklijke Bibliotheek en de British Library wordt uit het (korte) beleidsplan van de Deutsche Nationalbibliothek duidelijk dat de absolute focus ligt op de collectie en op de Duitse canonvorming. De Koninklijke Bibliotheek en de British Library spelen regelmatig in op het potentiële publiek en op de noodzaak om aansluiting te zoeken met de bevolking voor de nationale bibliotheek. In het beleidsplan van de Deutsche Nationalbibliothek wordt niet letterlijk benoemd dat de instelling aansluiting wil creëren met de Duitse bevolking en met het potentiële publiek. De Koninklijke Bibliotheek benadrukt dit meer en ook de British Library doet dit door in het beleidsplan te vermelden dat via de Open Data beweging meer openheid en toegankelijkheid van informatie en wetenschapsbronnen ontstaat en wijst daarbij ook op de sociale en etnische dimensie, namelijk de noodzaak (...) hun collecties en activiteiten toegankelijk te maken voor iedereen in Groot-Brittannië “(...)whatever their social background or geographical location” is.²⁹⁸

4.2.2. *Verwijzingen naar koloniaal en oorlogsverleden*

In het beleidsplan van de British Library wordt het koloniale verleden van Groot-Brittannië benoemd: “The British Library has a distinctive and important role to play alongside other in this global system. For reasons of history – cultural, imperial, mercantile – our collection is perhaps the most international of its kind anywhere in the world, with rare or unique items reflecting all major language groups and faith traditions.”²⁹⁹ In hoofdstuk twee werd eveneens de koppeling van de India Office Library aan de British Library benoemd waaruit duidelijk werd dat Groot-Brittannië zich nog altijd verbonden voelt met haar eigen koloniale geschiedenis en dit als onderdeel van de nationale identiteit beschouwd. Alhoewel niet vernoemd in het beleidsplan wordt uit de historische positie van de Deutsche Nationalbibliothek zoals beschreven in hoofdstuk twee ook duidelijk dat de instelling bezig is met het (oorlogs)verleden van de natie Duitsland: “In 1992 wordt op 23 juni de zogenaamde

²⁹⁸ The British Library. (2015) *Living Knowledge- The British Library 2015-2023 Second Edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library: 7.

²⁹⁹ British Library (2015): 32.

‘Anne-Frank-Shoah-Bibliothek of the Deutsche Bücherei Leipzig’ officieel aan het publiek gepresenteerd en is vanaf dan ook geopend.”³⁰⁰ Uit het beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek blijkt daarentegen niet direct aandacht voor specifieke onderwerpen over het koloniaal verleden van Nederland. Het is opvallend dat deze nationale instelling in Nederland, een land dat lange tijd het machtscentrum van een voormalig koloniale macht was, veel minder aandacht vestigt op dit verleden dan dat de British Library in haar beleidsplannen doet. Het uitgebracht canonboek focust daarnaast ook meer op de positieve gebeurtenissen dan op ‘negatieve bladzijden uit de Nederlandse geschiedenis’. Ook is het opvallend dat de Deutsche Nationalbibliothek niet refereert naar de Tweede Wereldoorlog in de beleidsplannen waar Duitsland de hoofdrol in speelde en dat de nationale instelling louter indirect refereert aan de Tweede Wereldoorlog door middel van het opzetten van de Shoah-bibliotheek.

4.2.3. Koninklijke Bibliotheek en duurzame ontwikkelingsdoelen VN

In het beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek wordt in het voorwoord al benoemd dat de instelling van nationaal belang wil zijn door een positieve impact te hebben op de samenleving. Deze ambitie wordt vervolgens gekoppeld aan de duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (de Sustainable Development Goals).³⁰¹ Samen met partners wil de Koninklijke Bibliotheek bijdragen aan een aantal zaken: publieke toegang tot informatie, het bevorderen van wetenschap, het vergroten van de geletterdheid en het bewaren en beschikbaar stellen van erfgoed.³⁰² Deze directe link met de Sustainable Development Goals is niet terug te zien in de beleidsplannen van de British Library en in die van de Deutsche Nationalbibliothek.

³⁰⁰ Deutsche Nationalbibliothek. ‘About Us- History’, *Deutsche Nationalbibliothek*. https://www.dnb.de/EN/Wir/Geschichte/geschichte_node.html (27 januari 2019).

³⁰¹ VN. (2018) Bibliotheken & de duurzame samenleving – Sustainable Development Goals – VN Agenda 2030.

³⁰² Koninklijke Bibliotheek. (2018) *Beleidsplan Koninklijke Bibliotheek 2019-2022 – Werken met Woorden*. https://www.kb.nl/sites/default/files/docs/beleidsplan_kb_2019-2022.pdf (18 februari 2019) Den Haag: Koninklijke Bibliotheek: 3.

4.2.4. Koninklijke Bibliotheek en het canoniserende werk

In tegenstelling tot de Deutsche Nationalbibliothek en de British Library behandelt de Koninklijke Bibliotheek één van de belangrijke pijlers van nationale identiteit: canoniserende werken. De Koninklijke Bibliotheek heeft *De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek* uitgebracht. Alhoewel het niet de intentie was met het uitbrengen van dit boek, werkt dit boek canoniserend en draagt het bij aan de nationale identiteit van Nederland.

4.2.5. Publiek initiatief: 'Vriend' van de nationale bibliotheek

De websites van de Koninklijke Bibliotheek, de British Library en van de Deutsche Nationalbibliothek bevatten het concept 'vriend van', 'Patron' of 'Mitglied'. Alle drie de nationale bibliotheken vragen om een financiële bijdrage die de 'vriend' moet betalen. Opvallend hierbij is wel het verschil in hoogte van de gevraagde financiële bijdrage van de Deutsche Nationalbibliothek en in het bijzonder die van de British Library, in vergelijking met de Koninklijke Bibliotheek. Hiermee lijkt de British Library slechts een deel van de Britse bevolking aan te spreken en hieruit blijkt niet dat de collectiviteit en samenhang onder de *imagined community* gestimuleerd wordt en dat de instelling bij wil dragen aan nationale identiteit. De gevraagde financiële bijdrage van de Koninklijke Bibliotheek is met dertig tot tachtig euro verreweg het laagst: dit zegt iets over het willen bijdragen aan samenhang en collectiviteit onder de *imagined community* door praktisch iedereen de kans te geven om 'vriend van hun nationale bibliotheek' te worden. Zoals beschreven in hoofdstuk twee is het elitaire karakter van de Koninklijke Bibliotheek na 1811 langzaam veranderd in een publiek karakter en deze verandering lijkt hier doorgevoerd te zijn in tegenstelling tot de twee Europese zusterinstellingen.

4.3. Conclusie

De centrale vraag van dit hoofdstuk was welke overeenkomsten en verschillen de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de British Library in Londen en de Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig vertonen in de traditioneel historische positie, de beleidsplannen en in de andere initiatieven. Ten eerste kan geconcludeerd worden dat de hoofdzakelijke opdracht van de nationale bibliotheken om collectie en erfgoed te bewaren in ieder beleidsplan wordt

behandeld. De aandacht ligt bij alle drie de nationale bibliotheken op deze hoofdfunctie van een nationale bibliotheek: collectie, erfgoed en het meebewegen met de digitalisering zijn thema's die de fundering van de nationale bibliotheken bepalen. Opvallend zijn onder andere de verschillen tussen de drie nationale instellingen in het licht van het wel of niet benoemen van het nut van de instelling voor de samenleving en de aansluiting met het potentiële publiek. In het verlengde hiervan wordt het publieke initiatief van de potentiële 'vrienden' van de nationale instellingen wel op iedere website genoemd maar verschillen de financiële bijdragen behoorlijk waardoor het publieke karakter van de nationale bibliotheken op dit punt elitair van karakter lijkt te zijn. Ook valt op dat de duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties louter in het beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek worden benoemd terwijl dit een grootschalig en bijna wereldwijd project is. De reden waarom de British Library en de Deutsche Nationalbibliothek hier niet op ingaan in hun beleidsplan is niet duidelijk. Ook kan benoemd worden dat in het beleidsplan van de Koninklijke Bibliotheek niet wordt verwezen naar koloniaal en of oorlogsverleden van Nederland wat iets zegt over nationaal bewustzijn en over de nationale identiteit van Nederland ten opzichte van Groot-Brittannië en Duitsland: men legt in de beleidsplannen bewust of onbewust minder nadruk op deze gebeurtenissen. Tot slot is een bespreking van de uitdaging van de groeiende diversiteit aan etnische groeperingen nodig is alle drie de beleidsplannen: deze internationale ontwikkeling zorgt voor een uitdaging voor de nationale bibliotheken.

Conclusie

Aan het begin van deze scriptie is de volgende onderzoeksvraag gepresenteerd, namelijk welke overeenkomsten en verschillen vertonen de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de British Library in Londen en de Deutsche Nationalbibliothek in Leipzig wanneer de rollen die deze op zich nemen in de vorming van nationale identiteit vergeleken worden? De hypothese was dat voor iedere behandelde nationale bibliotheek geldt dat deze om verschillende redenen een andere rol op zich neemt ten aanzien van de vorming van nationale identiteit in het desbetreffende land. Deze verwachte uitkomst was gebaseerd op het volgende feit, namelijk dat iedere behandelde nationale bibliotheek een andere leeftijd en een andere ontstaansgeschiedenis heeft. Ook zijn alle drie de behandelde bibliotheken ontstaan en ontwikkeld in een andere maatschappij. Wel werd verwacht dat enkele uitkomsten overeen zouden komen aangezien alle drie de nationale bibliotheken in Europa liggen en daardoor enige gelijkenissen zouden moeten kennen. De rollen die de nationale bibliotheken op zich nemen in de vorming van de nationale identiteit van de desbetreffende samenleving waarin deze bestaan zouden wellicht ook in alle drie de beleidsplannen belicht worden: immers, de canonvorming, het bewaren van historische werken en het beheren van erfgoed behoren tot de kernfuncties van elke nationale bibliotheek.

Geconcluderend kan worden dat de drie nationale bibliotheken als gevolg van een andere ontstaansgeschiedenis ieder andere onderdelen van nationale identiteit benadrukken en daarmee tot prioriteit maken. De grootste thema's in deze ontstaansgeschiedenis zijn het koloniale en of oorlogsverleden dat tegenwoordig nog steeds bijdraagt aan de legitimering voor de keuzes in collecties. Ook is de hypothese bevestigd in het opzicht dat de rol en of functie van de nationale bibliotheken in alle drie de beleidsplannen wordt besproken: de canonvorming, het bewaren van historische werken en het beheren van erfgoed behoren inderdaad tot de kernfuncties van deze instellingen en door dit te benoemen in de beleidsplannen legitimeren deze instellingen hun bestaansrecht. Opvallend is dat alle drie de nationale bibliotheken in hun publieke initiatieven het concept van 'vriend van' hebben opgesteld. Enerzijds is dit concept wellicht opgericht vanuit financieel oogpunt maar toch valt dit ook anders te duiden. Het feit dat alle drie de instellingen dit concept voor hun potentiële publiek hebben opgezet geeft inzicht in hoe zij door middel van hun rol als nationale instelling bij willen dragen aan de vorming van nationale identiteit, waarvan collectiviteit een onderdeel is. Het oproepen van de burger om zich verbonden te voelen met zijn of haar nationale bibliotheek en landelijk erfgoed, collecties en geschiedenis, lijkt te duiden op het

inzien van het belang van collectiviteit in een natie. Een kantekening hierbij is dat de hoogte van sommige gevraagde bijdragen meer een elitair dan een publiek karakter van de nationale instelling lijken te vormen.

Er kan worden geconcludeerd dat de verwachting van gelijkenis doordat alle drie de nationale bibliotheken in Europa liggen en daardoor enige gelijkenissen kennen, deels kan worden gefalsificeerd. Om dit aan te tonen is het voorbeeld van het koloniaal en of oorlogsverleden hierbij het beste van toepassing: hoewel zowel Nederland als Groot-Brittannië en Duitsland de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt, ligt vooral bij de Deutsche Nationalbibliothek de nadruk op dit verleden. En ondanks het koloniaal verleden van zowel Groot-Brittannië als Nederland, behandelt de Koninklijke Bibliotheek vooral het heden en de toekomst van Nederland waar Groot-Brittannië de contacten in de wereld de komende jaren wil uitbreiden op basis van dit koloniaal verleden. Daarnaast worden de toegenomen etnische groeperingen in het beleidsplan van de British Library indirect het meest benoemd.

Reflecterend op het gedane onderzoek kan ik concluderen dat een aantal zaken goed zijn gelukt en een aantal zaken op een andere manier zijn gelopen dan in het begin gedacht of gehoopt. Het verwerken van de theorie over nationale identiteit en *imagined community* in de analyse is vruchtbaar geweest om een aantal zaken te kunnen duiden. Ook heeft dit een aantal onverwachte resultaten opgeleverd. Ik had niet verwacht dat voor alle drie de behandelde bibliotheken geldt dat zij weinig kritisch reflecteren op de toenemende etnische diversiteit in hun natie: dit inzicht kreeg ik door het westerse en niet-westerse oftewel etnische model van Smith te bespreken. Vaker dan verwacht bestaat potentieel een botsing tussen de ambities van de nationale bibliotheek met de realiteit van de diversiteit aan etnische groeperingen in de natie. Een ander inzicht dat ik niet had voorspeld is het feit dat de Deutsche Nationalbibliothek in de beleidsplannen eigenlijk niet tot nauwelijks gericht is op haar potentieel publiek: in tegenstelling tot de Koninklijke Bibliotheek en de British Library ontplooit deze geen andere initiatieven dan sociale media die onder populaire of lage cultuur ingedeeld kunnen worden: op die manier is de bereikbaarheid van het potentieel publiek kleiner. Daarnaast had ik niet voorspeld dat de Koninklijke Bibliotheek in haar beleidsplannen niet reflecteert op haar koloniaal verleden en op een grote historische gebeurtenis zoals de Tweede Wereldoorlog. In het uitgebrachte canonboek richt de Koninklijke Bibliotheek zich daarnaast vooral op positieve gebeurtenissen uit de Nederlandse historie en minder tot niet op bovengenoemde minder positieve historische gebeurtenissen. De British Library richt zich ook niet op de Tweede Wereldoorlog maar wel expliciet op haar koloniaal verleden. Dit is

opvallend aangezien de nationale bibliotheken alle drie in hetzelfde Europa zijn ontstaan met in ieder geval in dit opzicht een gedeelde geschiedenis. Tot slot is een opvallend inzicht dat de doelstellingen zoals deze zijn opgesteld door de Verenigde Naties voor een duurzame samenleving enkel worden genoemd in de beleidsplannen van de Koninklijke Bibliotheek. Deze ambities van de Verenigde Naties maken namelijk deel uit van een wereldwijd project en zouden ook door de British Library en door de Deutsche Nationalbibliothek kunnen worden behandeld in hun beleidsplannen.

Met de start van deze scriptie had ik gehoopt op meer reeds gedaan onderzoek naar de positionering van de nationale bibliotheken in de samenleving en in het bijzonder naar de rollen die deze nationale instellingen op zich nemen in de vorming van nationale identiteit. Op die manier had ik een beter uitgangspunt gehad om mijn onderzoek mee te ondersteunen. Tot slot viel het mij in eerste instantie tegen hoe weinig te duiden viel uit het relatief korte beleidsplan van de Deutsche Nationalbibliothek op het gebied van nationale identiteit en dit terwijl de traditioneel historische positie van deze nationale bibliotheek juist zo rijk is. Dit feit heeft, zoals in hoofdstuk drie behandeld, echter achteraf voor het interessante onderzoeksresultaat gezorgd dat deze bibliotheek een korter beleidsplan heeft omdat weinig tot niet over het potentieel publiek en de aansluiting hiermee wordt gesproken.

Wat betreft het theoretische kader, kwam in de analyse steeds naar voren dat erfgoed, collectie en canonvorming toch echt belangrijke pijlers zijn van nationale identiteit en ook het ‘thuisvoelen’ van de *imagined community* en het idee van geprinte taal dat zorgt voor nationalisme bleken bruikbaar om zaken te duiden in deze scriptie. Echter kan ik wel constateren dat de uitspraak van Anderson dat taal in het algemeen zorgt voor nationalisme en niet specifiek één taal, niet meer ‘up-to-date’ is. Uit het mandaat voor de Deutsche Nationalbibliothek bleek de Duitse taal juist erg belangrijk: wellicht vanuit het oorlogsverleden dat Anderson ook niet als potentiële situatie schetst. In dit geval is het dus wel één taal die voor de vorming van nationale identiteit en nationalisme zorgt. Een andere uitspraak uit de theorie van Anderson dat een natie ooit is ontstaan om een bevolking te verenigen vanuit desintegratie is tegenwoordig wellicht achterhaald of opmerkelijk genoeg idealistisch te noemen: de migratiestromen in Europa groeien en er ontstaat een steeds grotere etnische verscheidenheid binnen Europese samenlevingen. In dit licht is de uitspraak van Anderson, dat men niet geboren en getogen hoeft te zijn in het land waar men woonachtig is om toch aansluiting te vinden met de ‘voorgestelde gemeenschap’ en zoals hij dit noemt ‘uitgenodigd te worden’, wellicht ook niet meer ‘up to date’. Aansluiting vinden bij een *imagined community* heeft zoals Edensor liet zien met veel culturele elementen te maken en

aansluiting vinden met een nationale identiteit binnen een westerse *imagined community* wanneer men uit een niet-westers land komt kan potentieel bemoeilijkt worden. In het beleidsplan van de British Library wordt gefocust op het koloniaal verleden en op de culturele diversiteit die Groot-Brittannië rijk is en op de aansluiting die de nationale instelling wil maken met de regio's in de wereld waarvan de culturen en geschiedenis het meest zijn gereflecteerd in de collectie. Ook is de uitleg van Anderson dat literatuur zorgt voor een voorgestelde gemeenschap en een collectiviteitsgevoel wellicht beperkt in het opzicht dat uit de analyse bleek dat de andere initiatieven van de nationale bibliotheken aansluiten op het gedachtegoed van Edensor dat andere vormen van zogenaamde populaire of lage cultuur ook in acht genomen moeten worden. Het is door de toegenomen etnische diversiteit in de samenleving tegenwoordig tevens lastig te duiden 'wie' de *imagined community* van een natie vormen. Zoals Smith stelt, is de *imagined community* daarnaast een lastig begrip omdat de sociologische realiteit van de natie hiermee vergeten lijkt te worden. Op de uitleg van Edensor heb ik daarnaast een aanvulling gevonden: de huidige sociale media, het Internet in zijn algemeen, zijn nieuwe culturele elementen die bijdragen aan de vorming van nationale identiteit. De uitleg van Smith over de historische facetten die een thuisland kenmerken is wellicht te beperkt gebleken: het koloniaal verleden van het Verenigd Koninkrijk zorgt voor een combinatie van zowel historische facetten uit het thuisland als historische facetten – in de vorm van collectie – uit niet-westerse koloniale gebieden. Onder andere door de India Office Library and Records te koppelen aan de British Library. Deze vormen samen onderdeel van de Britse nationale identiteit. Al met al zouden gebeurtenissen zoals oorlog en koloniaal verleden meer in ogenschouw genomen moeten worden bij het bespreken van *imagined communities*, de vorming van nationale identiteit en bij het lijnrechte onderscheid dat door Smith gemaakt wordt tussen het westerse model en het niet-westerse model van nationale identiteit.

Mijn advies voor vervolgonderzoek is om te onderzoeken waarom de drie nationale bibliotheken een rol op zich nemen in de vorming van nationale identiteit. Ik heb tijdens de beleidsanalyse de overeenkomsten en verschillen onderzocht in de rol die de bibliotheken op zich nemen bij aan de vorming van nationale identiteit en het is wellicht complexer maar zeker interessant om de 'waarom-vraag' hierbij te stellen. Wanneer dit gedaan zou worden zou in het onderzoek de nadruk meer moeten liggen op de in deze scriptie behandelde ontstaansgeschiedenis van de nationale bibliotheken. Een ander advies voor vervolgonderzoek is om te onderzoeken of en eventueel hoe de toenemende etnische diversiteit invloed heeft op de afstand tussen het potentieel publiek en de westerse nationale bibliotheek.

Bibliografie

Anderson, Benedict (1983) 'Imagined Communities', in: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

Barker, Chris. (2012) *Cultural Studies- Theory and practice*. London: Sage.

British Library. 'About Us – History of the British Library', *BL*.
<https://www.bl.uk/aboutus/quickinfo/facts/history/> (24 januari 2019).

British Library. 'Become a Patron', *British Library*. <https://support.bl.uk/page/become-a-patron> (15 maart 2019).

British Library. 'Collection Metadata – The British National Bibliography', *British Library*.
http://www.bl.uk/bibliographic/natbib.html?_ga=2.77480661.1324313680.1550894708-1278317844.1550894708 (21 februari 2019).

British Library. 'Discover and Learn – Online Exhibitions', *British Library*.
<https://www.bl.uk/discover-and-learn/online-exhibitions?subject=manuscripts%20and%20archives> (21 februari 2019).

British Library. 'News', *British Library*. <https://www.bl.uk/news/> (21 februari 2019).

British Library. 'Support Us- Patrons' Programme – Become a Patron', *British Library*.
https://support.bl.uk/Page/Become-a-patron?_ga=2.168490209.1573432341.1544450143-464486146.1544450143&_gac=1.49467410.1544450143.EAIAIQobChMIurT5yrSV3wIVy-J3Ch0n3A_8EAAYASAAEgI4hfD_BwE (21 februari 2019).

British Library.(1994) *The British Library: structure and functions*. London: British Library.

British Library. 'Whats' On?', *British Library*. <https://www.bl.uk/whats-on> (21 februari 2019) & British Library. 'Events- Exhibition', *British Library*.
<https://www.bl.uk/events?eventsubtype=exhibition> (21 februari 2019).

Deutsche Nationalbibliothek. 'About Us- History', *Deutsche Nationalbibliothek*.
https://www.dnb.de/EN/Wir/Geschichte/geschichte_node.html (27 januari 2019).

Deutsche Nationalbibliothek. 'Aktuell', *Deutsche Nationalbibliothek*.
https://www.dnb.de/DE/Aktuell/aktuell_node.html (21 februari 2019).

Deutsche Nationalbibliothek. 'Gesellschaft für das Buch – Freunde der Deutschen Nationalbibliothek.', *Deutsche Nationalbibliothek*.
https://dnb.de/Subsites/freundeskreis/DE/home/home_node.html#links (21 februari 2019).

Deutsche Nationalbibliothek Leipzig. (2016) *2025 Strategischer Kompass*. <https://dnb.info/1112299254/34>. Leipzig: Deutsche NationalBibliothek.

Edensor, Tim. (2002) *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. London: Bloomsbury Publishing.

Gellner, Ernest. (1964) *Thought and Change*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Grever, Maria & Ribbema, Kees. (2007) 'Woord vooraf', in: *Nationale identiteit en meervoudig verleden*. Amsterdam: University Press.

Historiek (2011). *British Library zet historische kranten online*. <https://historiek.net/british-library-zet-historische-kranten-online/13773/>.

Historiek. *Geschiedenis van het hakenkruis*. (<https://historiek.net/geschiedenis-van-het-hakenkruis/514/>) (15 juni 2019).

Klein, P.W. & Klein-Meijer M.A.V. (1998) *De wereld van de Koninklijke Bibliotheek, 1798-1998: van statelijke institutie tot culturele onderneming*. Van Oorschot: Amsterdam.

Koninklijke Bibliotheek. 'Aanmelden als Vriend', *KB*.
<https://www.kb.nl/organisatie/vereniging-vrienden-van-de-kb/wilt-u-vriend-van-de-kb-worden> (15 maart 2019).

Koninklijke Bibliotheek. (2018) *Beleidsplan Koninklijke Bibliotheek 2019-2022 – Werken met Woorden*. https://www.kb.nl/sites/default/files/docs/beleidsplan_kb_2019-2022.pdf (18 februari 2019) Den Haag: Koninklijke Bibliotheek.

Koninklijke Bibliotheek. 'Bezoek – Agenda', *KB*. <https://www.kb.nl/bezoek/agenda> (18 februari 2019).

Koninklijke Bibliotheek. (2018) *De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek – Vijftig boeken bij vijftig vensters*. Uitgeverij Vantilt.

Koninklijke Bibliotheek. 'De Canon van Nederland in de Koninklijke Bibliotheek', *KB*. <https://www.kb.nl/dienstverlening/webwinkel/webwinkel-kb-publicaties/de-canon-van-nederland-in-de-koninklijke-bibliotheek> (18 februari 2019).

Koninklijke Bibliotheek. 'Galerij', *KB*. <https://www.kb.nl/galerij> (18 februari 2019).

Koninklijke Bibliotheek. 'Historische kalender', *KB*. <https://www.kb.nl/historische-kalender> (18 februari 2019).

Koninklijke Bibliothek. 'Nieuws- Blijf op de hoogte met KB nieuwsbrief', *KB*. <https://www.kb.nl/nieuws/op-de-hoogte-blijven-met-kb-nieuwsbrief> (18 februari 2019).

Koninklijke Bibliotheek. 'Nieuws – KB Magazine', *KB*. <https://www.kb.nl/nieuws/kb-magazine> (18 februari 2019).

Koninklijke Bibliotheek. 'Organisatie en beleid - Geschiedenis van de KB', *KB*. <https://www.kb.nl/organisatie/organisatie-en-beleid/geschiedenis-van-de-kb> (16 januari 2019).

Koninklijke Bibliotheek. 'Vrienden van de KB', *KB*. <https://www.kb.nl/organisatie/vrienden-van-de-kb> (18 februari 2019).

- Melching, Willem. (2008) 'De deling van Duitsland'. *Historisch Nieuwsblad*.
<https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/24890/de-deling-van-duitsland.html> (14 juni 2019).
- Pots, Roel. (2010) *Cultuur, Koningen en Democraten – Overheid en Cultuur in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Pots, Roel. (2010) 'Nationale instellingen', in: *Cultuur, Koningen en Democraten – Overheid en Cultuur in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Booms.
- Seefeldt, Jürgen & Syré, Ludger. (2011) 3. *Library Diversity – The German National Library (Deutsche Nationalbibliothek*, in: 'Portals to the Past and to the Future – Libraries in Germany'. Hildesheim Zürich New York: Georg Olms Verlag.
- Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. London: Penguin Books.
- Smith, Anthony D. (1998) *Nationalism and Modernism*. London: Routledge.
- The British Library. (2015) *Living knowledge – The British Library 2015-2023 Second edition*. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/projects/living-knowledge/documents/living-knowledge-the-british-library-2015-2023.pdf> (21 februari 2019) London: The British Library.
- VN. (2018) *Bibliotheken & de duurzame samenleving – Sustainable development Goals - VN Agenda 2030*.
- Weeks, Jeffrey. (1990) 'The Value of Difference', in: J. Rutherford (ed.) *Identity: Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart.
- Willemsen, A.W. & Geesink, Marja. (1991) *Koninklijke Bibliotheek en Nederlands bibliotheekbeleid: verspreide geschriften 1983-1990*. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek.